

ROMAN CÍLEK

HISTORICKÁ MOZAIKA – POHLED DO ZÁKULISÍ **ZIMA 1944–45** ČAS SKORO JIŽ HMATATELNÉ NADĚJE, ALE I PŘETRVÁVAJÍCÍHO UTRPENÍ

TAKTIKA „PUSTÉ A SPÁLENÉ ZEMĚ“

Generál pěchoty Rudolf Toussaint, v předmnichovském čase německý vojenský atašé v Praze, nyní, v závěrečném období války, pověřenec německé branné moci u státního ministra pro Čechy a Moravu K. H. Franka, byl svým povoláním napůl voják, napůl diplomat. O svých pocitech tedy málokdy veřejně hovořil, a vybočení z tohoto postoje neobsahují ani záznamy Toussaintových poválečných výpovědí před policejními důstojníky, což předcházelo okamžikům, kdy nad ním československý soud vynesl ortel doživotního vězení.

Nevíme tedy, co si myslel 5. prosince 1944.

V den, kdy podepsal a svým nejvyšším armádním nadřízeným kurýrní cestou nechal odeslat hlášení s tímto stručným, ale rozsahem svého dopadu velmi významným obsahem: „Podle rozkazu OKW/WFSt 06850/44 ze 6. září 1944 provedl jsem přípravy pro ARLZ v mém vojenském okruhu.“

Ze všech zkratk a číslovek v té jedné jediné větě je nejpodstatnější ona sestava počátečních písmen čtyř slov.

ARLZ.

V originále: Auflockerung, Räumung, Lähmung, Zerstörung.

Česky: odpoutání (někdy se používá také uvolnění), vyklizení, ochromení, zničení.

Zlověstně vyznívající seskupení pojmů se takto v podobě kódového označení nahromadilo v globálním ústupovém plánu vrchního velitelství německé branné moci, zformulovaném v prvním zářijovém týdnu roku 1944, kdy byly ozbrojené síly „třetí říše“ s rychlostí a silou, kterou nikdo ani nepředpokládal, drceny na východní i západní frontě a nuceny opouštět další a další pozice. Konečný cíl všech opatření pod zkratkou ARLZ byl dán nekompromisním požadavkem, aby v oblastech, jichž se budou týkat ústupové operace, bylo zničeno vše, co nelze evakuovat, a na místě tudíž zůstala, jak se doslova vyjadřovalo v jednom z prováděcích nařízení, „jen pustá a spálená země“, přičemž se podle požadavku říšského vůdce SS Himmlera počítalo i s tím, že by v rámci ARLZ měli být zneškodněni také všichni skuteční či potenciální nepřátelé říše, tedy včetně vězňů v káznících a koncentračních táborech. V době, kdy na základě Hitlerova pokynu vrchní velitelství rozkaz o ARLZ přijímalo, vrcholilo právě protiněmecké povstání na Slovensku, anglo-americké jednotky osvobodily Brusel a Antverpy, sovětsí vojáci překročili rumunsko-bulharské hranice a blížilo se zápolení o Dukelský

průsmyk a tedy o vstup na československé území, zatímco nyní – o tři měsíce později – bylo vše už zase jiné.

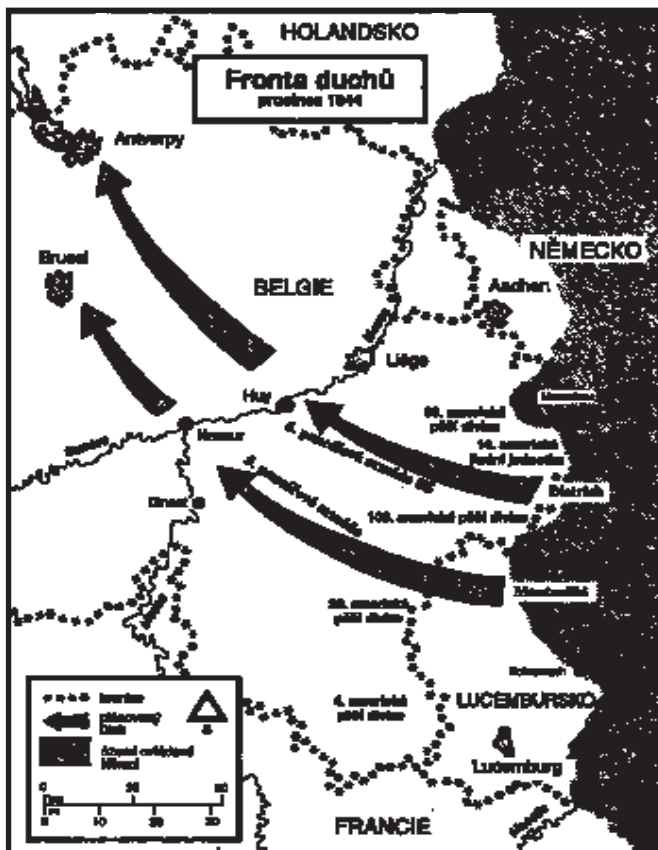
A z hlediska hitlerovců o dost horší.

Generál Rudolf Toussaint neměl ve zvyku, jak se později vyjádřil, cokoli si chlácholivě nalhávat. Uvědomoval si, že vojenská situace „třetí říše“ nabyla krajně kritické podoby, a proto prý učinil 5. prosince 1944 to, co bylo jeho velitelskou povinností.

ARLZ.

Již víme, co to znamenalo: odpoutání, vyklizení, ochromení, zničení...

• • •

Německá protiofenziva v Ardenách ve schematickém náčrtku

PŘEDVÁNOČNÍ TÝDNY, ROK ČTYŘIACTYŘICÁTÝ

Dostaví se?

Přijde?

Naplní naše představy...?

Nejen děti na dárky od netrpělivě vyhláženého Ježíška pod stromčkem a snad, pokud to bylo v té či oné rodině proveditelné, i o něco víc sladkostí na jídelním stole, ale kdekdo na něco čekal. Byla to nesporně v mnoha směrech zlomová doba – snadno se dalo odhadnout, že nadlouho již obecný stav věcí nezůstane takovým, jakým dosud byl. Věděli to všichni: ti, kteří to vědět chtěli a od blízkého, skoro již pocitově nahmatelného budoucna si slibovali splnění svobodomyšlných nadějí, přinejmenším tušit to však museli i ti druzí, jejichž pohonným motorem byly obavy z toho, co přijde.

Jak dlouho ještě...?

Proklínaná válka, pohlcující další a další oběti, trvala již pět a čtvrt roku a tahle otázka se v různých obměnách, tajně i vskrytu, vyslovovala na obou stranách fronty, tak nebo onak ji připomínali státníci, vojevůdci, oslovovatelé davů, ale kladli ji sami sobě i navzájem také prostí lidé, vojáci a civilisté, kteří téměř rovným dílem nesli tíhu bojů, utrpení a nejistoty. Jedni už v duchu netrpělivě sčítali dny, týdny, které ještě zbývají do konečné porážky fašismu, druhým byl čas nepřítelem, a snad také proto – podobní osamělému poutníkovi, který si cestou nočním lesem pohvizduje – o něm ti, co poroučeli, tolik mluvili.

Vládcí protektorátu v tom směru nebyli výjimkou.

Ještě si nechťeli připustit, že opona již brzy spadne.

Ještě si Karl Hermann Frank ve funkci státního ministra v podstatě neomezený vládce nad prostorem Čech a Moravy, jemuž bylo jako hodnostně SS-obergruppenführerovi a funkčně vyššímu vůdci SS a policie svěřeno i právo bez jakéhokoliv soudního řízení vynášet a schvalovat rozsudky smrti, počínal tak, jako by v Černínském paláci, kde sídlil, hodlal zůstat navěky. Před časem ho reichsführer SS Heinrich Himmler v tajném dálkopisném sdělení pochválil: „Dobře vím, že nepatříte k těm, kteří by ztráceli nervy.“ Úměrně tomu se choval i nyní. V kruhu svých spolupracovníků se neváhal pasovat do role věstce a prohlásit:

„Nadcházející rok 1945 přinese pravděpodobně rozhodnutí ve válce. Musíme vybojovat německé vítězství. Každý musí věrně a neochvějně stát na svém místě, plnit své povinnosti a věřit...“

● ● ●

JAK PROSTÉ: PLNIT A VĚŘIT

Neplatilo to samozřejmě jen v protektorátu, ale v celé říši. A v plné míře se tato zásada zužitkovala ve válečné epizodě, která naposledy a aspoň krátkodobě vlila hitlerovcům do žil drogu naděje.

Dvanáctý prosinec 1944.

Romantická končina v pohoří Taunus na sever od Frankfurtu nad Mohanem, zámek Ziegenberg u Bad Nauheimu.

Bezpečnostní opatření vyrazila pozvaným dech. Od 20. července 1944, kdy se plukovník Klaus Schenk von Stauffenberg pokusil bombou skrytou v aktovce zabít Hitlera, uplynulo sice už půl roku, ale odezva této události, po níž již führer důvěřoval jen málokomu a vyšším důstojníkům ze všech nejméně, jako by zde byla na každém kroku přítomna. Každý z nevelkého okruhu armádních činitelů, kdo byl na tuto přísně tajnou poradou prosincovou předvolán, musel ve zdejší sídle štábu německého velení na západní frontě, jemuž od září znovu stál v čele polní maršál Gerd von Rundstedt, odevzdat zbraň i osobní zavazadlo, poté je naložili do autobusu, jehož okna byla zaslepena tmavým papírem. Teprve po několika desítkách minut jízdy, záměrně vedené ne zcela přímým směrem, zastavil autobus u vchodu do rozlehlého podzemního bunkru.

Adlerhorst - Orlí hnízdo.

Další a opět do značné míry dočasné sídlo Hitlerova hlavního stanu. V první polovině roku 1940 odtud vůdce řídil triumfální dobývání Francie, nyní byla situace úplně jiná a myšlenkám na minulost se každý raději vyhýbal. Nejužší führerův štáb se sem s krátkou zastávkou v Berlíně, kde se Hitler podrobil drobné operaci na krku, přesunul 10. prosince, protože až dosud využívané Vlíčí doupě ve východopruském Rastenburgu, k němuž se blížila Rudá armáda, už nebylo bezpečným prostorem. Na štábních stolech ležely však nyní mapy nikoli východní, ale především západní fronty, pokreslené různobarevnými šipkami. Souhrnné desky zdobil kódový název chystaného dění: Wacht am Rhein.

● ● ●

STRÁŽ NA RÝNĚ...?

Pozoruhodné označení: hitlerovci se zde inspirovali vlastneckou básní Maxe Schneckenburgera z roku 1840, již dal hudební podobu Karl Wilhelm. Obranně vyhlázející obsah těchto tří slov byl však i součástí utajovacích a dezinformačních opatření, protože moment překvapení tu měl hrát a potom také skutečně hrál klíčovou roli.

Překvapení se tentokrát netýkalo jen nepřítele.

„Leccos jsme tušili, ale v konkrétní podobě, jaká nám byla naservírována, to na nás spadlo jako těžká duchna,“ slovy nehledanými vypoví o tom v létě 1945 ve vyšetřovacím středisku americké armády v Obersielu zajatý SS-oberstgruppenführer Josef „Sepp“ Dietrich, urostlý Bavorák a Hitlerův spolupracovník již od dvacátých let, který se v červnu 1934 při „noci dlouhých nožů“ postaral i o popravy vůdců SA, koncem války pak velitel 6. tankové armády SS. „Z těch plánů jsem byl úplně vedle a rozbolela mne hlava. Měl jsem se svou tankovou armádou, jejíž divize byly nedávno zformované a tvořené hlavně neostřílenými, nezkušenými rekruty, ‚pouze‘ přebročit řeku Maas (Meuse), dobýt Brusel, pak jen tak zvesela táhnout dál a zmocnit se Antverp. A to vše nejenže v nehorších měsících roku – v prosinci a v lednu, ale také v oblasti, jejíž méně vhodnou podobu k protiofenzivě si ani neumím představit: sněhu bylo po pás a nebyl zde ani prostor k rozmístění čtyř tanků vedle sebe, natož pak šesti tankových divízi. Rozednívalo se v těch končinách až v osm ráno a ve čtyři odpoledne už se zase stmívalo.“

A k tomu ještě navrch se kvapem blížily Vánoce.

O detailech toho, co se mělo stát, jsem se dozvěděl až na poslední chvíli. Dvanáctého prosince 1944 ve tři hodiny odpoledne se v Adlerhorstu konala narychlo svolaná tajná porada, kterou osobně řídil Adolf Hitler. Kromě mne a velitele sousedící 5. tankové armády, jímž byl generál Hasso von Manteuffel, a několika dalších frontových velitelů, se jednání zúčastnili i nejvyšší armádní činitelé Keitel, Jodl, von Rundstedt a Model.

Atmosféra porady byla velmi napjatá.

„Rozhodl jsem se pro zimní ofenzivu,“ oznámil tu Hitler, „protože nepřetržité vojenské neúspěchy již nelze dále tolerovat. Armáda musí získat nějaké výrazné vítězství. Byly k tomu učiněny veškeré přípravy a máme k dispozici tisíce tanků.“ Poté se obšírně, jak měl ve zvyku, rozhovořil o předchozích taženích a v závěru vykřikl: „Německý lid již nemůže déle snášet mohutné bombardovací útoky - zasluhuje si, abych jeho jménem jednal. A já tak učiním!“

To bylo vše.

Nikdo další nepromluvil: nebyli jsme k tomu ostatně ani vyzváni. Před koncem porady nás jednoho po druhém uváděli k Hitlerovi a každý dostal možnost s ním pár desítek vteřin pohovořit. Mne osobně se bez ohledu na to, že jsme se tak dlouho znali, odměřeně zeptal: „Je vaše 6. tanková armáda připravena?“

„Na ofenzivu nikoli,“ odpověděl jsem popravdě.

Mávl rukou. „Vy nejste nikdy s ničím spokojen.“

Tím má minutka skončila. Pokud vím, anebo si to aspoň umím představit, tak podobně se vyjádřili i ostatní velitelé. K nějakým debatám však nebyl dán prostor. Po instruktáži nad mapami, kde jsme obdrželi dílčí úkoly, jsme se sešli na krátké oslavě narozenin v sídle polního maršála Gerda von Rundstedta. O chystané ofenzivě si nikdo mluvit netroufal. Nad tímto říšským tajemstvím se vznášela hrozba trestu smrti. O půlnoci jsem se stejně jako ostatní frontovní velitelé vydal na cestu ke svým jednotkám.“

• • •

PROSINČOVÉ DNY MĚLY ZKLIDNĚNOU PODOBU

„Nejhorší je za námi a můžeme si odechnout,“ optimisticky si zapsal do deníku reichsführer SS Heinrich Himmler. „Byli jsme v našem boji úspěšní. Zastavili jsme postup nepřítele jak na východě, tak teď i na západě. Během bojů jsme nesporně utrpěli těžké ztráty, ale vím, že v nepřátelském táboře je situace ještě o mnoho horší než u nás. Jde jen o to, nepolevit a udržet takový vývoj i v budoucnu.“

Pátek 15. prosince 1944.

Počátek posledního předvánočního víkendu.

V jednom měl Himmler pravdu: dění jako by si po strhujícím průběhu léta a podzimu, po němž měla válečná mapa Evropy zcela jinou a pro „třetí říši“ skoro až katastrofickou podobu, vybralo oddechový čas. Zazimované západní frontě se tehdy dokonce říkalo fronta duchů. Pětitisícový štáb vrchního velitele spojeneckých sil sídlil ve Francii u Versailles a generál Dwight D. Eisenhower – obecně známý jako „Ike“ – vyřizoval jenom běžné a víceméně nudné záležitosti. Mimo jiné třeba podání velitele britské 21. skupiny armád Montgomeryho, který ke služební žádance o vánoční dovolenou připojil osobní sdělení: „Rád bych se konečně objal se svým jediným synem, kterého jsem neviděl od invaze do Normandie.“ A protože se tihle dva svérázní vojevůdci tak trochu anglo-americky, tedy v duchu svých národních naturelů rádi škorpi, v doušce na závěr připomněl legendární „Monty“ Eisenhowerovi cosi, co se odehrálo před čtrnácti měsíci: tehdy se „Ike“ vsadil o pět dolarů, že válka skončí porážkou Němců do Vánoc 1944.

Eisenhower se ušklíbl a načrtl na papír odpověď: „No a? Ještě mám pořád k dobru devět dnů.“

Páteční žert, ke kterému by se už za pár hodin – v sobotu – raději neznal.

• • •

DRAMA ZAPOČALO MINUTU PO PŮLNOCI.

Nikoli však zatím na sněhem pokryté frontové linii.

Počáteční náznaky toho, co mělo brzy přijít, zachytila v 00.01 hodin noční směna spojenecké odposlechové služby. Po několika týdnech mlčení se totiž na vlnách, které byly v německém éteru určeny vyšším velitelstvím, cosi ozvalo. Nedlouhá, ale důkladně zašifrovaná zpráva. Dozorčí dle daných směrnic probudil specialisty kryptoanalytického a dešifrovacího oddělení.

„To by nepočkalo do rána? Áda se asi rozhodl popřát svým vojákům veselý Vánoce a hodně dárků,“ nevrle nastupoval ke své práci jejich velitel.

Pořád se tedy vtípkovalo...

Jakmile byl však text rozluštěn, přeložen, přečten a prvotně vyhodnocen, žertů rychle ubývalo, zatímco na druhé straně geometrickou řadou přibývalo mužů s čím dál vyššími hodnotami, kteří se začali s překvapujícím obsahem zprávy seznamovat. Co to má znamenat? Co má znamenat skutečnost, že nesporně zkušený a všestranně uznávaný devětašedesátiletý

vrchní velitel německé západní fronty generál-polní maršál Gerd von Rundstedt zaslal všem svým polním velitelům patecky formulovanou výzvu: „Osudová hodina udeřila! Mohutné útočné armády vyrazí proti nepříteli. Buď a nebo! Je svatou povinností každého jednoho z nás obětovat svůj život pro naši krutě zkoušenou vlast.“

O jakých útočných armádách to Rundstedt hovoří?

Kde by je Němci po předchozích ničivých porážkách vzali?

A kdeže mají proboha útočit?

Všechny otázky byly zodpovězeny ještě dřív, než se sobota 16. prosince probrala k životu. V 5.30 hodin započala v oblasti Eifel a Arden, na zhruba devadesátikilometrové frontě, táhnoucí se od Monschau v Německu na severu až po Echternach v Lucembursku na jihu, zcela překvapivá a o to ničivější přehradní palba, zacílená s ohromnou silou především na pozice čtyř amerických divizí, které držely pozice v první linii.

„Fronta duchů náhle vybuchla a rozhořela se,“ zaznamenal si jeden z válečných korespondentů. V návaznosti na úder dělostřelectva se s bojovým křikem dala do pohybu bíle oděná německá pěchota, z výchozích pozic vyrazily stovky tanků. Startovními okamžiky se zapisovala do historie ofenziva, proti níž se – s výjimkou příkyvovačů, jako byl třeba nejvyšší velitel německé armády polní maršál Wilhelm Keitel, který si za svou poslušnost vůči Hitlerovi vysloužil lokajskou přezdívku „Lakaite!“ – víceméně kriticky stavěla většina armádních špiček a za dané situace „třetí říše“ ji označovala za zbytečný hazard s lidskými silami i materiálem, především krajně už nedostatkovými pohonnými hmotami.

Führer však jako vždy prosadil svou.

A zpočátku se zdálo, že měl dokonce i pravdu.

Němcům se podařilo předchozími úspěchy ukolébané Spojence, jimž v tomto případě naprosto selhala zpravodajská služba, skoro až absurdně zaskočit. Vyplatilo se kromě všeho jiného i důsledné naplnění rozkazu, který německým silám v daném prostoru v zájmu utajení zakazoval jakýkoliv předběžný průzkum a nutil je tedy k útoku jaksi naslepo. Výsledek krycích opatření měl až udivující podobu: na straně Spojenců nikdo nezachytil předběžné přípravy tak rozsáhlé ofenzivy, kdy se pouhých pár kilometrů či pár desítek kilometrů od spojeneckých pozic chystaly k úderu dvě obrovské tankové armády, tvořené po posílení skoro šesti sty tisíci muži. „Nechali jsme se prostě nacytat na švestkách,“ řekne při zpětném hodnocení k Bitvě o výběžek, jak si události v Ardenách pojmenovali, generál Dwight D. Eisenhower, „a krutě jsme za to zaplatili.“ Ono zaplacení lze dokonce vyčíslit: bezmála devadesát tisíc mrtvých, zraněných, nezvěstných či zajatých spojeneckých vojáků.

• • •

V ADLERHORSTU MOHLI BÝT SPOKOJENI

„Konečně jsme dosáhli tak dlouho slibovaného obratu ve válce. Stáváme se znovu pány dění,“ svěčil se vůdce v rozhovoru se svým šéfpropagandistou Goebbelsem.

Přizítiv se na vzniklé situaci si pospíšil také italský duce Benito Mussolini, který měl za sebou krušné období nejen válečných porážek, ale i svého pádu, kdy ho ze zajetí vzbouřenců zachránila jen rychlá akce německé speciální jednotky. Nyní znovu pocítil závan šance. Hned 16. prosince vystoupil v Miláně před budovou opery na veřejném shromáždění své nedávno zrestaurované fašistické strany a s velkými gesty, jež byly jen odleskem dávno ztracené slávy, prohlásil: „Válka zcela určitě ještě není ztracená. Jsem přesvědčen, že pakt mezi plutokracií a bolševismem se nemůže udržet a dříve či později je určen k rozpadu. Zvítězíme!“

Na pár promile naděje ještě nárok měli: ale jen v míře takto vymezené.

Obrat ve válce to nebyl.

Povzbuzující a první výsledky přinášející německý vojenský úspěch nesporně ano. Velmi brzy, už v noci ze soboty na neděli, se ve spojeneckých štábech přestalo hovořit o snadno odstranitelném lokálním trapasu, jak se události zpočátku snažili vidět někteří ze zaskočených velitelů. Němci v tomto prostoru rázným způsobem strhli na svou stranu iniciativu, což nikdy není bez významu. „Zásada byla držet volné otežky a nechat armády mezi sebou tak trochu závodit,“ vypoví o tom při výslechu v americkém zajetí SS-brigadeführer a generál-major Fritz Krämer, absolvent berlínské Válečné akademie a od listopadu 1944 náčelník štábu 6. tankové armády. „Hlavním cílem bylo dosáhnout řeky Meuse – a to bez ohledu na pohyb křídel našeho uskupení. Byla to táž taktika, kterou jsme uplatnili ve Francii roku 1940. Také má někdejší divize v Rusku realizovala v boji velmi podobnou zásadu a dostali jsme se až ke Stalingradu. O svá křídla si nikdy nedělám starost a věřím spolu s Clausewitzem, že „pěst musí mít tvar hrotu“... Náš postup byl i přes značné překážky a místní zdržení dostatečně průrazný. Tanky útočily ve směru Lutych a Huy, aby zajistily přechody přes řeku. Spočítali jsme si, že v neděli 17. prosince kolem poledne bychom mohli dosáhnout pohoří Hohes Venn, které se táhne severozápadním směrem od Monschau po Stavelot. A 19. prosince měly tankové hroty stanout u břehů Meuse.“

Ne vše se zdařilo, jak bylo spočítáno.

Poměreno rámcovým pohledem tu byl však nesporný výsledek: Němcům se v prostoru Arden rychlým pohybem a s načasovaným využitím mlhy i zamračené, sněhem nasycené oblohy, která neumožňovala anglo-americkým leteckým silám využít převahy ve vzduchu, podařilo dosáhnout zhruba čtyřicetakilometrového průlomu ve spojenecké frontové linii, jejich divize obsadily Laroche, St. Hubert, Martelange, Rochefort i mnoho dalších míst a komunikačních center – a po necelém týdnu bojů oddělily od sebe britské a americké síly a pronikly přes sto kilometrů hluboko na západ. V místech, kam znovu jako okupanté vstoupili vojáci wehrmachtu, se šířil strach. Kapitán Merriam z vynuceně ustupující 9. americké armády se svěřil svým podřízeným:

„Není to legrace být na straně, která je bita. A ještě horší jsou chvíle, kdy se vás bledí, vyčerpání a překvapivým vývojem událostí otřesení civilisté ptají: „Vy odejdete - co bude ale s námi?““

Válečný reportér James Cassidy z rádia National Broadcasting Company o tom referoval posluchačům hlasem, v němž bylo cítit vzrušení: „Nikdy nezapomenu na tyhle zážitky z opakované okupace. Divoké provolávání slávy americkým osvoboditelům, odehrávající se před třemi měsíci, odvál vítr jako prach a popel. Většina občanů městečka, kde se nacházím a jehož jméno vám teď z utajovacích důvodů nemohu sdělit, postává nyní po ulicích v mlčenlivých skupinách a pozoruje naše zablácená vojenská vozidla, která se chystají k odjezdu. Z výkladních skříní obchodů začaly mizet nejen americké, ale i belgické prapory. Jako by se již pro jistotu chystalo místo pro prapory s hákovým křížem. To je zatraceně smutný pohled pro každého, kdo stejně jako já věřil, že válka už bez všech problémů spěje k jednoznačnému završení.“

Bitva o výběžek se stávala i bitvou o prestiž.

Přesněji: o znovunabití prestiže v táboře protihitlerovské koalice – o zhodnocení chyb a jejich účinnou a co nejrychlejší nápravu.

V předběžných poznámkách k chystané podobě svých pamětí si Dwight David Eisenhower zapsal, byť je i jasné, že nemohl učinit jinak, věty mužně sebekritické: „Ve dvou důležitých směrech se nepříteli podařilo dosáhnout momentu překvapení. Předně v načasování akce. V uplynulých měsících utrpěl kruté porážky a při seskupování nových sil měl mimořádné potíže. Proto jsme nečekali, že by mohl být tak brzy připraven vážně

zaútočit. Dále nás zaskočila síla úderu. Německou mobilní zálohou byla 6. tanková armáda SS, kterou jsme před časem ztratili z dohledu. Teď to byl silný a čerstvý operační svaz, který teprve nedávno dorazil na frontu z Německa... Některé zprávy od průzkumu vyjadřovaly rostoucí znepokojení nad oslabením našich pozic v ardenské vrchovině, kde – jak jsme věděli – nepřítel posiloval své pěchotní formace... Zůstali jsme v ofenzivě a přitom jsme sami sebe oslabovali tam, kde jsme měli ofenzivnost podpořit. To poskytlo Němcům příležitost zahájit útok proti slabším v našich liniích. Má-li být tato skutečnost odsouzena historiky, pak necht' toto odsouzení se týká pouze mne samotného.“

● ● ●

POHLED VRCHNÍHO VELITELE JE TAKOVÝ, JAKÝ JEN MUŽE BÝT

Shrnující a tím i do značné míry odtahitý.

Jaké to však bylo přímo v Ardenách – tam, kde se útočilo i ustupovalo, bojovalo, trpělo i umíralo? S neformálním svědectvím o tom, co tam prožil, se svěřil americký filmový producent českého původu Norbert Auerbach:

„Jako dobrovolník a absolvent průzkumnické školy i tankového výcviku v Texasu jsem v rámci informační a průzkumné rotý americké 2. tankové divize prožil invazi na pláž Omaha Beach v Normandii, pak následný pochod na Paříž, ale leccos zlého bylo ještě i před námi. Nečekaná německá protiofenziva. Brzy poté nás poslali do Belgie pomoci našim zamrzlým jednotkám. To nejhorší, co nás tam čekalo, nebyli snad ani Němci, ale hrozná zima. Mráz, stále padající sněh – a my pořád někde stáli a snažili se uchránit svá těla od umrznutí.

Jen občas cosi vybočovalo z běžného dění.

Zachoval se mi z Arden kuriózní zážitek. Leželi jsme v nějakém příkopu a Němci po nás stříleli nejen z kulometů, ale i těžkým dělostřelectvem. Všude kolem byla nekonečná sněhová plocha, plno zraněných a mrtvých, když tu najednou se z dálky ozval zvláštní popěvek. Nikdo nechápal, co se děje. Až potom jsme je uviděli: uprostřed cesty, která skoro ani cestou nebyla, krácel skotský regiment, zpívali si k tomu a vyhrávali na dudy, jako by nebyli uprostřed bojiště, ale někde na přehlídkové paradě. Okolo nich řádila dělostřelba, svištěly kulky z kulometů – a oni jako by se nic nedělo. Dívali se na nás skoro až s opovržením, jak se kryjeme v těch příkopech, a my se najednou cítili jako zbabělci. Pak se skotská jednotka přece jen zastavila, usadili se vedle nás a začali si vařit čaj. My jsme na ně pořád zírali jako na zjevení. O statečných Skotech a jejich dudách se už od vylodění ve Francii tradovala spousta všelijak šířených historek, ale až tam v Ardenách, uprostřed toho skoro až lidsky nesnesitelného počasí, jsem se na vlastní oči přesvědčil, že se v těch líčeních nijak nepřehánělo.

Jinak to však moc velká legrace nebyla.

Rozkřiklo se třeba, že Němci na nás přichystali i záškodnické operace. Vybrali ze svých řad vojáky, kteří uměli anglicky, navlékli je do ukořisťených spojeneckých uniforem a vyslali za naše pozice se sabotážními a dezinformačními úkoly. Bylo třeba postarat se o protiopatření. K silnicím byly postaveny americké hlídky, zastavovaly projíždějící skupiny a těm z vojáků, kteří se jim zdáli podezřelí, kladly různé otázky, týkající se třeba basketbalu, baseballu, hudby či filmů, tedy věcí, v nichž se každý běžný Američan samozřejmě vyznal. Jenomže já při našich průzkumných misích jezdil s důstojníkem, který rodově pocházel od Berlína, o americkém sportu či muzice vůbec nic nevěděl a ještě mu při řeči hrčel z pusy strašlivý německý přízvuk. Hrozně jsem se tenkrát bál, že nás některá z hlídek zastaví a on bude muset odpovídat. Protože na nějaké dlouhé zkoumání nebyl čas, možná by nás rovnou zastřelili. A tak jsem mu pořád opakoval: „Henry, kdyby něco,

tak nesmíš říct ani slovo, dělej třeba němeho a já budu sám za tebe odpovídat.' Naštěstí se ho nikdo na nic nezeptal, takže jsme možná jen o vlasek unikli zlému osudu někde v závějích - a ještě k tomu od vlastních lidí a jako němečtí záškodníci.

Smrti člověk unikal co chvíli.

Mockrát jsem se tam v Ardenách, ale i předtím a také potom, ocitl v osobním nebezpečí, ale naučil jsem se tyhle chvíle rychle zapomínat. Nacházeli jsme se jako tanková divize v první linii, každý z nás věděl, že může zemřít, ale každý z nás si také říkal: 'Já přece neumru, já ne, já určitě ne.' A každý z nás, co jsme tam byli, tomu opravdu věřil, i když kolem nás, vpravo i vlevo, lidé umírali. Člověk v sobě musel mít pocit, že jemu se nic nemůže stát, a jen tohle ho drželo při smyslech a v rovnováze. A ještě k tomu pocitu bylo třeba mít trochu toho obyčejného štěstí."

• • •

PONÍŽENÍ JE ŽIVOTNÍ ŠKOLOU aneb ZVYKNOUT SI NA LVA

Jméno?

Kurt Vonnegut.

Povolání?

Spisovatel – a to dokonce jeden z galerie světově nejuznávanějších.

Obecněji řečno: Američan ze čtvrté generace německých přistěhovalců, narozený roku 1922 v indianapolské rodině architekta. Člověk nabitý moudrostí a zacíleným sarkasmem. Při tiskové konferenci v Praze ve vypjatějším okamžiku energicky rozhodl rukama: „Přežil jsem německé zajetí v Ardenách a bombardování Drážďan – co po mně život může ještě chtít?!" O něco později s ním nejen na toto téma hovořil cestovatel a autor literatury faktu Bohuslav Šnajder, kterého Vonnegut přijal ve svém bytě na newyorském Manhattanu.

„Stejně jako mnoho mých přátel jsem se přihlásil do armády dobrovolně," odpověděl na jednu z otázek. „Procházel jsem nějakým specializovaným školením, ale pak přišlo vylovení v Normandii a poslali nás rovnou k jednotkám. Nepotřebovali žádné důstojníky či poddůstojníky, jenom další spousty vojáků. Většina z nás přišla z univerzit, ale udělali z nás pěšáky, obyčejné vojáky bez šance na povýšení. Začlenili mne do nově zformované 106. pěší divize, což byla jednotka s nejvyšším číslem v armádě. Ze mne udělali rozvědčíka, tedy průzkumníka, i když rozvědčíci většinou nebyli tak dlouzí jako já. Chodili jsme hodně dopředu a doufali, že nás nikdo neuvidí. Naším úkolem bylo zmapovávat krajinu a sbírat všemožné informace. Neměli jsme útočit, ale pouze se skrývat a střílet jen v sebeobraně."

„A Ardeny...?"

„V prosinci 1944 převzala naše divize úsek fronty na hranicích mezi Lucemburskem a Německem. Když jsme tam dorazili, vládl všude napostý klid. Před námi se údajně nenacházelo nic, co by stálo za útok. Jenom kopce a lesy, takže celých 120 kilometrů zajišťovalo podle mého odhadu pouze nějakých patnáct tisíc vojáků. Právě v době, kdy jsme se objevili na předním okraji linie, se ale na nás Němci vrhli se vším, co jim ještě zbývalo. Naši divizi zničili během deseti dní. Posledním mým průzkumným úkolem bylo najít naše dělostřelectvo, zjistit, zda vůbec zbývají ještě nějaká děla. Popravdě řečeno, většina mých úkolů coby rozvědčíka spočívala v hledání toho, co jsme ztratili."

„Takže za německé linie jste se poprvé dostal až poté, co Němci zaútočili?"

„Ano. Nikdy po válce jsem se na mapu nedíval, ale řekl bych, že ve chvíli, kdy nás zajali, jsme se nacházeli asi padesát kilometrů za frontou. Němci postupovali velmi rychle. Nakonec jsem se ocitl asi s dvaceti lidmi v malé úzlabince.

Poteau v Belgii, 18. prosinec 1944. Dva granátníci z 1. tankové divize SS si pochutnávají na ukořistěných cigaretách poté, co zničili americký obrněný vůz

Kolem ležel sníh a my se schovávali v něčem, co vyhlíželo jako zákop z časů první světové války. Měli jsme sice zbraně, dost zbraní, ale nevěděli jsme, co se děje. Pak nás našli. Němci nás vyzvali, abychom se vzdali a vyšli z lesíka, což se nám udělat nechťelo. Vypálili tedy pár dělostřeleckých šrapnelů na vrcholky stromů nad námi. Zasypaly nás střepiny a několik lidí zranily. A tak jsme usoudili, že nejspíš nežertují, a vyšli jsme ven. Tím začalo mé zajetí."

„Ovlivnila vás ta doba pro váš další život?"

„Svým dorůstajícím dětem jsem později často říkal, že pro mladého člověka je velmi dobré, jestliže je ponížěn. Pro mne to byla skvělá škola. Měl jsem vysokoškolské vzdělání v oboru chemie, ale přesto ze mne udělali prostého vojáka – už to samo o sobě byla užitečná zkušenost. Stejně tak dobré bylo zakusit, jak vypadá porážka. Vidět stovky a tisíce Američanů s rukama nad hlavou, poznat děsivou moc sil, které si pohrávají s člověkem jako tornádo se starými novinami. Byl jsem hluboce zarmoucen. Hlavně kvůli své, snad to tak mohu říct, rodině v divizi. Poznal jsem tam nejkrásnější pocit, jaký jsem kdy v životě prožil – snad se to dá srovnat s tím, co cítí žena, když daruje život: prý je to pro ni největší orgasmus, jakého může dosáhnout. Jel jsem na frontu s lidmi, které jsem znal a prošli jsme stejným výcvikovým kurzem. Bože, jak my se cítili dobře! Jeli jsme třeba na korbě nákladáku a dívali se, kudy prochází bojová linie. Nebyl v nás žádný pocit strachu, věřili jsme jeden druhému a chystali se tím vším projít společně. Bylo to doopravdy něco! Samotného mě to udivilo."

„Jestliže příchod na frontu přirovnáváte k orgasmu, k čemu byste přirovnal odchod do zajetí?"

„Fyziologicky se to podobalo předsmrtnému stavu. Dlouhou dobu nás hnali bez potravy i spánku, neměli jsme ani potuchy o tom, co se děje a co se bude dít. Omrzaly nám nohy. Naše vědomí bylo umrtveno jako pod narkózou. Vůbec by nás nepřekvapilo, kdyby nás zastřelili. Jak se ukázalo po válce, při procesu s válečnými zločinci, někteří zajatci z naší divize byli opravdu zastřeleni. Vedli je stejně jako nás podél silnice

Němci použili v Ardenách nejnovější zbrojní techniku. Na snímku z přelomu prosince 1944 a ledna 1945 je při horském přesunu zachycen tank Panzer V Panther, model G

a najednou projížděla kolem nějaká německá jednotka. Její velitel přikázal svým mužům, aby všechny Američany potříleli. A oni to udělali. Nemohlo to být pro ty, co umírali, žádné překvapení, stejně jako by to nebylo překvapení pro nás. Byli jsme úplně na dně a smrt nás nemohla zaskočit... Nastrkali nás do nákladních vlaků, kterými přivezli na frontu většinu svých vojáků. Byla to stejná cesta, jako kdyby nás vezli do Osvětimi. Dobyččáky naplněné až k prasknutí, bez jídla a vody. Nikdy bych nevěřil, jaká spousta vojáků se může napěchovat do těch zatracených vagonů. Při spaní jsme se museli střídat: jedni stáli, druhí leželi. V noci byl náš vlak napaden letadly, zasažena byla spousta vagonů. Všichni důstojníci z naší roty byli zabiti, protože měli smůlu v tom, že se vezli ve voze, který byl zcela zničen.“

„Obvykle se ale říká, že s Američany zacházeli Němci v rukavičkách, ne?“

„Možná jindy a jinde, ale já to zažil jinak. Výkaly, moč, hlad a žízeň. Pod žádnou záminkou nám nedovolili z vlaku vystoupit. Byla to hrůza. Jenomže – zase jsme se dostali k tomu ponížení. Africký cestovatel Livingstone kdysi vyprávěl, jak se dostal do spárů lva. Ten si s ním trochu pohrál, ale pak ho nechal na pokoji. Livingstone tvrdil, že po prvním otřesu přestal cítit strach. Byl přichystán přijmout cokoliv dalšího, co by s ním lev chtěl udělat. Přesně tak jsme to na té cestě vnímali i my.“

„Každá cesta musí někde skončit. Kdy a kde skončila ta vaše?“

„Skončila ve válkou ještě skoro nepoškozeném městě, kterému se říká „polabská Florencie“. V Drážďanech. Dobrý výběr, co? Přivezli nás tam v půli ledna 1945. Přesně měsíc předtím, než za námi do Drážďan v podobě ničivého náletu dorazilo peklo.“

● ● ●

VRAŤME SE VŠAK O TROCHU NAZPĚT: DO PŘEDVÁNOČNÍHO ČASU, KTERÝ SE TOMU, ČÍM BY MĚL V DUCHU KŘESŤANSKÉ TRADICE BÝT, NIKTERAK NEPODOBAL

Napětí na celé západní frontě, ale i v pracovních koaličních státníků se po 16. prosinci, kdy započala hitlerovská protiofenziva, zvyšovalo den po dni. Přispívaly k tomu nejen počáteční úspěchy útočných německých formací, které se rychleji, než by kdo předpokládal, draly v těžkém terénu kupředu, ale řada dalších událostí, jež se tak či onak hlásily k zápisu do kroniky tohoto válečného období.

Malmédy: město poblíž belgicko-německých hranic.

V neděli 17. prosince tu příslušníci ke Stavelotu čelně postupující tankové skupiny SS-standartenführera Joachima Peipera z 1. tankové divize SS, nesoucí název Leibstandarte Adolf Hitler a operačně podléhající Dietrichově 6. tankové armádě, povraždili zhruba půl druhé stovky spojeneckých zajatců, mezi nimiž byli kromě řadových příslušníků 1. americké armády také třeba kuchaři, proviantní pracovníci, a dokonce i personál Červeného kříže. Několika vojákům, jimž byl rovněž určen tento osud, se podařilo přežít díky tomu, že předstírali smrt, takže mohli vydat svědectví: „Prvně nás okradli o vše, co jsme měli u sebe, pak jsme museli zvednout ruce nad hlavu a zahnali nás na pole. Vzápětí byl vydán povel k nikoho nešetřící ničivé palbě z kulometů i z tankových zbraní.“

Příběh z jiného soudku se odehrál o něco jižněji.

Proti městu Bastogne, které bylo v tomto operačním prostoru důležitým opěrným a komunikačním bodem, zaútočily prvosledové útvary německé 5. tankové armády, jíž velel generál Hasso von Manteuffel. Již po několika dnech ofenzivy, v úterý 19. prosince, byly v Bastogne a okolí obklíčeny nepřeliš silné americké oddíly, které však houževnatou obranou, ale za cenu značných ztrát stále bránily hitlerovcům v postupu vpřed. Vyjednávačem tlumočený německý požadavek okamžité kapitulace odmítl generálmajor Anthony C. McAuliffe natolik jednoznačně vyznívajícím slovem, dotýkajícím se procesu vyměšování, že překlad tohoto pojmu se v německých štábních hlášeních všelijak zmírňoval, neboť bylo nepředstavitelné, že by se v této podobě předložil třeba prušácký upjatému polnímu maršálovi von Rundstedtovi. Ještě než však skončila tato šarváda okolo jednoho nespisovného slova, začala se karta našťestí pomalu obracet a obráncům prostoru u Bastogne spěchaly na pomoc divize vždy rázné jednajícího generála George S. Pattona.

Sólový part byl připraven pro muže jménem Otto Skorzeny.

Tomuto vyššímu důstojníkovi SS, Himmlerovu oblíbenci a hlavnímu specialistovi „třetí říše“ na teror, diverzi a speciální akce byl svěřen přísně tajný úkol, k jehož krytí se vůdcovým rozkazem z konce října 1944 vytvořil asi dvoutisícový zvláštní vojenský útvar – 150. pancéřová brigáda. Mužstvo tvořili dobrovolníci, z nichž část hovořila anglicky. Zadání mělo jasnou podobu: proniknout v amerických a britských uniformách a na trofejních vozidlech do týlu spojeneckých armád, na vybraných místech uskutečnit diverze, rozstřát dezinformace, spáchat atentáty na význačné vojenské činníky, přičemž za cíl číslo jedna byl označen generál Eisenhower. Činnost Skorzenyho mužů se sice brzy vyzradila, ale i tak se jim leccos zdařilo. Když nic jiného, tedy zasetí sémě nedůvěry, podezřívání a strachu. Vrchní velitel Eisenhower – jak zaznamenali jeho spolupracovníci – „se ve Versailles a později ve Verdunu, odkud zadržovací akce řídil, stal v podstatě zajatcem své ochranky, která mu starostí o jeho bezpečnost znemožňovala svobodný pohyb“.

● ● ●

VÁNOČNÍ DAR V PODOBĚ MODRÉHO NEBE

Pojná radost hitlerovců neměla dlouhé trvání. Spojenci uskutečnili přesuny svých sil, o jejichž gigantickém rozsahu svědčí záznam generála Omara N. Bradleye, velitele americké 12. skupiny armády: „Mezi 19. a 23. prosincem se po zledovatělých cestách ve dne i v noci pohybovalo přes 133 000 dopravních prostředků.“ Zlomovým časem se potom staly Vánoce. Němcům začaly kromě sil docházet především nezbytné potřebné pohonné hmoty – a již 23. prosince se k těm, kteří čelili německému náporu, přidal další spojenec: zlepšené počasí.

Vánoční dar: modré, či aspoň skoro modré nebe.

Ó díky, Bože, volali mnozí muži pod ním.

Zatímco ti druží, například ve velení Dietrichovy 6. tankové armády SS, museli zapisovat do štábního deníku opak vděčné radosti. 24. prosinec: „Spolu s jasným počasím se okamžitě objevilo nepřátelské letectvo. Zvláště citelné bylo mohutné bombardování železničního a silničního centra St. Vith, dále Münstereifelu, Prümu a Stadtkyllu, protože to zabrzdló přísun kriticky už nedostatkových zásob.“ 25. prosinec: „Skupina Skorzeny byla uvolněna z boje a transportována zpátky do Grafenwöhru. Uvažovalo se o jejím znovuplacení v sektoru 5. armády, ale nedošlo k němu, protože poté, co Američané ukořistili rozkazy k nasazení Skorzenyho lidí, nedalo se už spoléhat na moment překvapení.“ 26. prosinec: „Nadměrně vysoká aktivita nepřátelského letectva. Nepřítel má zřejmě v úmyslu naši ofenzivu zcela zastavit.“

O úplném zastavení se dosud nedalo mluvit.

Protože Hitler trval na tom, aby se v ardenských bojích pokračovalo i v době, kdy se zde již Němcům nedařilo jako zpočátku, bude ještě nějaký čas trvat, než se Spojencům v průběhu ledna podaří frontu stabilizovat a připravit k chystanému postupu do nitra Německa. V Londýně i Washingtonu dospěli k závěru, že ideální by za dané situace bylo, kdyby došlo k aktivnímu pohybu na východní frontě, což by odlákalo část hitlerovských sil. Na návrh amerického prezidenta Roosevelta byl v roli emisara vyslán do Moskvy britský letecký maršál Tedder, který se začal okamžitě chystat na cestu. Kromě toho se 6. ledna 1945 ministerský předseda Winston Churchill, jehož vztah k bolševikům a Sovětskému svazu byl vždy zcela zamítavý, odhodlal k sepsání osobního poselství přímo Stalinovi:

„Boje na Západě jsou velmi těžké a vrchní velitelství bude muset učinit co nevidět dalekosáhlá rozhodnutí. Víte sám z vlastní zkušenosti, jak obtížná je situace, když je třeba bránit široký úsek fronty po dočasné ztrátě iniciativy. Eisenhower chce a velice potřebuje v hlavních rysech znát, co máte v plánu učinit, poněvadž to evidentně ovlivňuje všechna jeho a naše zásadní rozhodnutí. Náš zmocněnec hlavní maršál letectva Tedder podle došlých zpráv včera v noci uvízl v Káhiře... Byl bych velmi vděčen, kdybyste mně mohl sdělit, zda můžeme během ledna počítat s velkou ruskou ofenzivou na Visle nebo jinde. Tyto mimořádně důvěrné informace nepředám nikomu kromě polního maršála Brokea a generála Eisenhowera, a to jen za podmínek naprostého utajení. Považuji věc za naléhavou.“

Moskva žádost – jak poznáme – neodmítne.

Přidržíme-li se však ještě ardenských událostí, stojí za zaznamenání, že polní maršál von Rundstedt označil zejména Hitlerem vynucené povánoční pokračování již zcela beznadějně ofenzivy za „cestu ke Stalingradu číslo dvě“, zatímco SS-oberstgruppenführer Dietrich spojil ve svém zpětném vyjádření věcnost s podivnou nadsázkou: „Ztratil jsem 32 000 mužů – padlých, zraněných či omrzlých. A to nepočítám LXVII. armádní sbor, který měl ztráty dvacetiprocentní. Přišel jsem o 350 až 400 tanků. Nedostali jsme během akce žádné

posily a velmi málo pohonných hmot. Nasazení našich dvou tankových armád a celá tato ofenziva byla jedním velkým omylem – snad největším, jakého jsme se ve válce dopustili. V květnu 1945 by útok mohl dopadnout lépe.“

V květnu 1945...!

Přece jenom byl vůdcův dávný spolubojovník Josef „Sepp“ Dietrich idealistou. Představa, že by se v květnu 1945 mohla německá vojska ještě držet kdesi v Ardenách, patří do sféry bajek: v té době už bude mít skoro nulový zbyteček „třetí říše“ zcela jiné starosti.

● ● ●

PROTEKTORÁT: VÁNOCE V ŽÁDNÉM Z ROZKAZŮ ZAKÁZÁNY NEBYLY

Jen těm nejmladším, a tudíž nejméně chápajícím však mohly zůstat zachovány a být nabídnuty v ničem nezkalené podobě dnů radosti a vzájemného obdarovávání. Všem ostatním, kteří měli aspoň to štěstí, že se mohli sejít jako rodina, byly sváteční pocity překryty starostmi širšího dosahu.

Setkáme se za rok zase tady u toho stolu?

A všichni?

Válka se svým ničivým dopadem už zdaleka nebyla vzdálenou záležitostí, už nebylo třeba sledovat vítězná a posléze pak naštěstí i nevítezná tažení hitlerovských vojsk na mapách ze starých školních atlasů, již postačila pouhá mapa Československé republiky. Prvního prosince překročily sovětské jednotky řeku Ondavu, dvacátého vstoupily do Rimavské Soboty, čtyřicetadvacátého – tedy na Štědrý den – čekalo totéž Trebišov.

Válečné dění se den po dni přibližovalo k protektorátu.

Nejprve ovšem v podobě bojovníků bez uniforem.

A i to souviselo se Slovenskem. Po násilném potlačení tamního povstání se partyzánské jednotky spontánně či dle koordinovaného nařízení svých nadřízených začaly přesouvat přes přísně střeženou slovensko-moravskou hranici. Reakce na toto dění měla podobu skoro až hysterickou. Za překročení hranice nařídil státní ministr Karl Hermann Frank trest smrti, což se okamžitě začalo uplatňovat. V druhé polovině listopadu se v Beskydech uskutečnila rozsáhlá protipartyzánská operace s názvem Tetřev, doprovázená řadou zastrahovacích poprav, hromadných perzekucí a podpalování domů.

„Partyzáni a všichni jejich pomahači jsou našimi úhlavními nepřáteli,“ oznámil Frank po návratu ze Zubří a Rožnova pod Radhoštěm.

K podobným vyjádřením proti partyzánům a množícím se paradesantním výsadbám ze Západu i Východu, jimž oficiální propaganda říkala „padákoví agenti“, byli vyzýváni rovněž představitelé protektorátní vlády. Ministr zemědělství Adolf Hrubý, rodák z Mlák na Třeboňsku, obdržel od úřadu státního ministra Franka pokyn, aby se stejně – jako to nedlouho předtím učinil předseda vlády Jaroslav Krejčí, který hovořil ve většinovém kině – vypravil do oblasti u hranic se Slovenskem a vystoupil tam se zásadním projevem. Hrubý se, jak jinak, podvolil – a Frankův úřad poté označil za „výstižná a době i jejím požadavkům odpovídající“ zejména tato jeho slova:

„Dříve byli takoví lidé označováni za zloděje či lupiče a podle toho se s nimi jednalo, dnes to mají být jacísi národní hrdinové. Zlodějna se děje pod politickým pláštěm a pod hrdinsky znějícím označením: partyzáni.“

Spolu s ministrem vnitra Richardem Bienertem, který se již o několik týdnů později stane ministerským předsedou, vydal Hrubý vyhlášku, v níž bylo „občanstvo varováno před nepřátelskými agenty“. Pokyn zněl jasně: „Zavřete, jakmile se setmí, své dvory a domy, postavte stráž a dbejte zvláště na v obci cizí živly. Vše podezřelé je třeba hlásit starostovi či nejbližší policejní stanici.“

● ● ●

SPOLUAUTOREM TĚCHTO A PODOBNÝCH VYJÁDRĚNÍ BYL STRACH

Zatímco válečná anekdota vždy byla a zůstávala zdrojem nadějí.

„Víš,“ ptá se v jedné z nich občan protektorátu svého kama-ráda, „jak bude znít poslední zpráva vrchního velitelství německé branné moci?“

„???“

„Prohráli jsme válku, aniž nám v tom proradný nepřítel dokázal zabránit.“

Anebo jiná:

Na jedné z posledních řečí k národu hřímal Goebbels: „A nyní, němečtí muži a ženy, vám s hrdostí oznamuji, že máme k dispozici novou zbraň! Když ji vytáhneme, naráz bude po válce.“

„Heil! Heil! Heil!“ provolávali nadšeně posluchači.

„A jaká že je to vlastně zbraň?“ zeptal se Goebbelse po pro-jevu jeden z jeho pobočníků.

„Ty to nevíš?“

„Nevím.“

„No přece bílý prapor.“

● ● ●

JEŠTĚ VŠAK U NÁS NENADEŠLA DOBA BÍLÝCH PRAPORŮ

Stále tu pořád byl protektorát.

Protentokrát, použijeme-li dobovou slovní hříčku.

Ještě se tohoto území nedotkla válka v té pravé podobě fron-tového střetu, to dosud ne, ale leccos už zdejší občané prožili a prožívali. Třeba spojenecké nálety na strategické cíle, které se svým zacílením ne vždy zcela povedly, jmenovitě se lze zmínit o Pardubicích, Kolínu, okolí Brna, několik bomb zasáh-lo v listopadu také Prahu, průběžně docházelo k leteckým úto-kům na železniční dopravu. Stupňovalo se povinné nasazování mládeže, nyní už počínaje ročníkem 1924, do říšských průmy-slových podniků a někdy také k velmi nebezpečným odklíže-cím pracem. Právě teď, koncem roku 1944, přišel další požada-vek, na jehož splnění nacisté bezpodmínečně trvali: deset tisíc mladých českých a moravských zemědělců se mělo okamžitě odtransportovat k zákopovým pracem v oblasti východně od Vídně, kde se očekával nápor Rudé armády.

Už to tu nebyla žádná oáza klidu.

V protektorátním ministroví školství a lidové osvěty Morav-covi, za první republiky důstojníkovi generálního štábu, který ve svém kolaborantství předčil všechny ostatní, dozrával veřej-ně prezentovaný výkřik: „Dej Bože Němcům sílu, a s námi hříšnými měj slitování.“

Slitování: přepodivné slovo v daném kontextu.

Stíhací komanda SS v té době vražedně operovala v oblas-tech u hranic se Slovenskem i na dalších místech, gestapo pokračovalo v pronásledování, týrání a zabíjení podezřelých, generál Toussaint nařídil přípravy k provedení rozkazu o odpoutání, vyklizení, ochromení, zničení...

Ano, opět je tu ta čtveřice písmen: ARLZ.

Zkratka vygradovaná svým řazením do pojmu, který svým posledním písmenem uzavíral abecedu a týkal se nejen likvi-dace průmyslových objektů, železničních zařízení, skladů, cel-kové infrastruktury, ale také a možná především – překážejí-cích lidí, těch, kteří byli nebo by mohli být pro hiterlovce nebezpeční.

● ● ●

KRUH SE UZAVÍRAL

Závěrečné okamžiky roku 1944 a první hodiny roku násle-dujícího zastihly nejen Berlín, ale každý kout Německa, kde se

dosud režim hákového kříže přidržoval u moci, v krajně nera-dostné náladě. Situace „třetí říše“ měla uprostřed šesté válečné zimy katastrofální podobu a dala se přirovnat k postavení čím dál víc osamocené lodi, která se sice ještě drží nad vodou, ale co nevidět ztroskotá. Žádný jen trochu objektivní vojenský teoretik by nyní nevsadil na šance Německa jedinou marku. Čtyřiačtyřicátý rok – až na ardenskou mezihru – představoval pro hiterlovce doslova děsivý řetěz proher, jichž důsledkem bylo vystřízlivění ze všech předchozích velkášských představ. Válečná mapa Evropy se od základu změnila a sny o tisícileté říši se zprvu jen měsíc po měsíci, pak týden po týdnu, posléze už bezmála den po dni hroutily jako domek z karet. Německá města úpěla pod těžkými údery letectva západních spojenců, jimž oslabené síly luftwaffe a protiletadlového dělostřelectva nedokázaly čelit, a ani zprávy z bojišť nepřinášely nic povzbu-zujícího. S obtížemi se zacelovaly těžké ztráty na frontách, zálohy byly již prakticky vyčerpány a nebylo koho posílat vstříc ústupovému utrpení a vysoké pravděpodobnosti smrti, zranění, v lepším případě pak zajetí.

Shrnutě lze říci, že síla hiterovských armád se v roce 1944 zmenšila o celou čtvrtinu, a nic lepšího nebylo v dohlednu k očekávání. V Budapešti se nyní nacházelo v obklíčení téměř dvě stě tisíc vojáků wehrmachtu a SS, linie sovětsko-německé fronty byla dlouhá přes dva tisíce kilometrů a dal se zde dříve či později předpokládat rozhodující úder Rudé armády. Depre-sivně působila také skutečnost, že již od podzimu se na východní i západní frontě bojovalo také přímo na území Německa: v říjnu se o to postarali vojáci 3. běloruského frontu ve Východním Prusku, nedlouho poté stanuly anglo-americké jednotky u břehu Rýna, což bylo vnímáno jako obzvláštní zne-svěcení, protože k této řece se vztahovalo přemnoho staroger-mánských legend. Odpadali dosavadní spojenci: Bulharsko, Rumunsko, již delší čas byly potíže s Itálií, k otevřeným proti-německým povstáním došlo ve Varšavě i na Slovensku. A ani ta prosincová útočná operace v Ardenách po počátečním pře-kvapivém zdaru se v dalším průběhu nevyvíjela příliš úspěšně – a docházelo tudíž na slova některých realističtější uvažujících německých stratégů, kteří to tvrdili od počátku...

Ano, bylo to tak: kruh se prostě uzavíral.

Kolem Německa – i kolem muže, jenž mu již dvanáct let s pravomocemi zcela absolutními stál v čele.

Buďme však spravedliví: vzhledově zestárlému Adolfu Hit-lerovi, k němuž se ve skutečnosti teprve přibližovaly zestapa-desáté narozeniny, lze připsat mnoho odpudivých vlastností, nelze mu však upřít sebezáchovnou urputnost, se kterou se znovu a znovu, byť často, čím dál častěji i dost křečovitě, pokoušel zvrátit situaci.

Právě na Nový rok 1945 svolal poradu, na kterou byl pozván také generálplukovník Heinz Guderian, uznávaný expert pro vedení tankových operací a mimo jiné spolustrůjce oslnivého vítězství nad Francií ve čtyřicátém roce. Nyní ovšem nešlo o dobývání Paříže, ale o to, že IV. tankovému sboru SS pod vedením generála Gillese, narychlo predispono-vanému ze skupiny armád Střed ke skupině armád Jih, bylo nařízeno okamžitým úderem prorazit drtivě obklíčení Buda-pešti a tamních německých jednotek. „Hitler si od útoku Gille-sova sboru sliboval pronikavý úspěch, ve mně převládala skepse,“ zaznamenal si o tom v časovém odstupu generál Guderian. „Na přípravu k provedení průlomu bylo zoufale málo času a ani vojska, ani jejich velitelé již nedokázali postu-povat tak rychle jako za starých dob.“ Gruntovní pravdu vyslovil generál Guderian: nic už prostě nebylo jako za starých dob. V mnoha jiných, stejně tak i v tomto případě. Nápor, odstartovaný 1. ledna 1945 v 10.30 hodin z prostoru kolem Komárna, byl v nejbližších dnech sovětskými vojsky nejprve přibrzděn a oslaben, posléze zcela zastaven, což spolu s dalším děním v této bojové oblasti na vzdálenost pouhého měsíce při-blížilo konečné dobytí Budapešti.

Vysoký důstojník SS Josef „Sepp“ Dietrich, koncem roku 1944 velitel 6. tankové armády v rámci Waffen-SS, při osobním výcviku svých podřízených

Zlé, velmi zlé to bylo s „třetí říší“.

Představitelé totalitních režimů však skoro nikdy nedávají prostor k otevřenému přiznání neúspěchů: vždy se snaží až do poslední chvíle tak či onak kličkovat. Bylo tomu tak i nyní. K mikrofonu ve Vůdcově hlavním stanu přistoupil do krajnosti nervově i tělesně vyčerpaný muž a navzdory všemu, co se dělo a co už se nedalo tajit, zvolil pro své novoroční poselství k národu věty, v nichž se nepřipouštěla ani stopa pochybnosti a koketovalo se v něm s ošidným činitelem času:

„S náměsíčnou jistotou byl srpen 1944 výhledově označován za měsíc, kdy se Německo bezpodmínečně vzdá. Nedávno byl novým termínem leden, potom zase březen 1945. V červenci se bude jistě mluvit o zimě 1946, ledaže do té doby válka skutečně skončí, a to nikoli německou kapitulací, neboť k žádné kapitulaci nedojde, nýbrž německým vítězstvím.“

Ještě se – ač se to zdá neuvěřitelné – našlo dost takových, kteří mu tleskali.

A ti nejvěrnější z věrných byli ještě oceňováni. Tak třeba dvaapadesátiletý a tedy relativně mladý generálplukovník Ferdinand Schörner, kterého čekalo i pozdější povýšení na polního maršála, obdržel v den novoročních oslav dubovou ratolest s meči a brilianty k rytířskému kříži.

Jako triadvacátý voják německé branné moci.

A jako poslední: potom už nebyl na podobné slavnostní akty čas.

„Generálplukovník Schörner je všem Němcům vzorem vojenské cti, udatnosti a věrnosti,“ napsali v německých novinách, kde se čím dál častěji objevovala přísná tvář silného muže v brýlích. „Tvrdí k nepříteli, tvrdí k podřízeným, tvrdí k sobě,“ zhodnotili ho v personálním formuláři vyšších důstojníků wehrmachtu.

V nejbližších měsících se prokáže, a především k tomu dojde v souvislosti s prostorem, kde je nám dáno žít, nakolik byla tato slova oprávněná.

• • •

DALEKO OD BERLÍNA...

V přísně střežené čtvrti Kuncevo na západním předměstí Moskvy, kde se nacházela soukromá dača nejvyššího sovětského vůdce, se příchod roku přijímal, a to zcela pochopitelně, ve zcela jiné atmosféře. Stalin, který v předchozích hodinách oslovil národ optimistickým apelem, otištěným ve všech novinách a šířeným i na frontu, pozval do Kunceva, kde pobýval rád a kde 5. března 1953 také zemře, nejen členy politbyra, tedy politického vedení státu, ale i vybranou skupinu špičkových představitelů armády. Všim dostupným zásobenou hostinu a neformální zábavu, k níž legendární velitel Rudé jízdní armády z časů revoluce a občanské války maršál Semjon Michajlovič Buďonnyj vyhrával na tahací harmoniku a posléze dokázal, že i v jedenašedesáti letech umí zatančit kozáčka, provázela série přípitků, která vyvrcholila půlnočním Stalinyvým pozvednutím číše na zdar sovětských ozbrojených sil.

O vážných věcech se příliš nemluvalo.

Této noci ne.

Bylo by to ostatně zbytečné. Ti z přítomných, kteří dokázali až do konce odolávat náporu vodky, však věděli, museli vědět, že vyhráno ještě není – a že to, čeho je třeba v roce, do něhož svět vstupuje, dosáhnout, bude stát přemnoho životů. „Bylo kolem třetí ráno, když jsem z Kunceva, tak jako všichni ostatní, odjížděl,“ zapsal si do deníku zástupce náčelníka sovětského generálního štábu generálplukovník S. M. Štěmenko. „Moskva si i nadále udržovala vzhled frontového města. Projížděli jsme neosvětlenými, temnými, liduprázdnými ulicemi. Domy, které jsme míjeli, měly okna zatemněná staženými roletami, pouze tu a tam některou škvírkou probleskoval paprsek světla... Novoroční oslava v Kuncevu nám i přes svou uvolněnost nabídla řadu podnětů k zamyšlení. Všechno se zdálo nasvědčovat tomu, že konec války už není daleko. Dýchal se nám volněji, přestože jsme věděli, že během několika týdnů vypukne nová ofenziva a nás čekají další těžké boje...“

I generálplukovník se může mýlit.

Dovolíme-li si lehce předběhnout čas, lze připojit poznámku, že ofenziva, o které Štěmenko cestou z bujaré oslavy přemýšlel, nebyla vzdálena několik týdnů: přesnější by byla úvaha v řádu dnů.

• • •

PODOBALO SE TO PŘEKŘIKUJÍCÍM SE NOVOROČNÍM HLASŮM

Hitler samospásně nabízel tvrzení, že porážka je iluzí.

Stalin připíjel na sílu sovětských ozbrojených sil s podtónem skutečnosti, že se blíží ničivý úder na nepřítele, podobající se smrti.

Ale i jiní a jinde při této příležitosti promluvili.

Zvláštní formu jednoho ze svých tehdejších vyjádření zvolil – jak to měl v oblíbě – Winston Churchill. Stále ještě zůstávalo v paměti, jak se britský premiér zachoval v průběhu historického rána dne 6. června 1944. Přišel do parlamentu v době, kdy se podle předem daného programu projednávaly vcelku nevýznamné interpelace, byl nevyspalý, unavený, ale neodpustil si žertík. Když dostal slovo, podal nejprve upřesňující zprávu o dobytí Říma, teprve pak prohodil jen skoro jako mimochodem: „A také bych rád, dokud to nezapomenu, oznámit ctěné sněmovně, že během dnešní noci a několika ranních hodin se uskutečnilo první přistání spojeneckých sil na francouzské pevnině, což znamená...“

Zbytek jeho slov zanikl v jásotu.

Také nyní zvolil originální postup. Neoslovil přes bariéru války Adolfa Hitlera, kterého považoval za vyvrhele lidské společnosti a v případě jeho dopadení navrhoval okamžitou popravu, ale dokonce ani britské spojence. Obrátil se hlouběji do minulosti a adresoval své poselství takzvané Primrose League, neboli Prvosenkové lize, společnosti určené k propagaci

a prosazování politických a společenských idejí konzervativní strany. U zrodu společnosti stál v roce 1883 i Churchillův otec lord Randolph Churchill, a její poněkud zvláštní název souvisel s tím, že se společnost hlásila k odkazu britského politika a spisovatele Benjamina Disraeliho, který se v devatenáctém století značně zasloužil o rozmach Britského impéria a jehož byla prvosenka oblíbenou květinou.

„Začátek dalšího válečného roku, který určitě bude také rokem volebním,“ sdělil premiér členům Primrose League, „mi dává jako vašemu velmistrovi přiležitost říci cosi zásadního. Dnes vstupujeme do roku, který nám přinese vítězství v Evropě. Než uplyne nepřilíh mnoho měsíců, bude smetena ta zločinecká tlupa, která tak dlouho ovládala onu nešťastnou pevninu. Než se toho konce dosáhne, nemůže být návratu k našim běžným zvyklostem. Bylo by tragickou pošetilostí prodlužovat nějakým ochabnutím v posledním údobí agonii, kterou velkáská ctižádost způsobila světu.“

Churchill málokdy mluvil jen tak do větru: zmínka o ochabnutí jistě tak či onak souvisela s tím, co se v předchozích týdnech dělo v Ardenách.

MASARYKŮV POZDRAV DO VLASTI

S moudrostí a jazykovým svérázem, jak se to od něho vždy očekávalo, promluvil 31. prosince 1944 z londýnského rozhlasu ministr zahraničí československé exilové vlády Jan Masaryk:

„Ještě jednou, definitivně naposledy, přejeme si touto cestou navzájem novoročné.

Jaký si ale přejeme ten rok 1945?

Podívejme se napřed na minutku na rok 1944, teprve pak si povinnujeme. V právě končícím roce Spojenci stanuli na prahu konečného vítězství. Osvobozující Rudá armáda vkročila – vděčně vítána – na území naší republiky. Francie a Belgie jsou osvobozeny. Převaha technická i bojová spojeneckých armád vzrostla za ten rok na míru dostačující k rozdrčení Německa, ovšem za předpokladu, že všichni na frontě i doma, vy i my, napneme všechny síly tak, aby morální síla Spojených národů rovnala se plně vojenské převaze. Rok 1944 byl v mnohých směrech pln úspěchů, ale zrovna na Vánoce bývalý generál Rundstedt, dnes vojenský zřízenec Himmlerův, ukázal překvapeným skorovítězům, že prušácko-skopčácko-nacistická hydra má několik hlav, a dokud všechny tyto hlavy nebudou definitivně amputovány, nebude míru ani pokoje. O Rundstedtovi říkají, že je to výborný generál. My o něm víme, že je špatný charakter, který po puči proti Hitlerovi zradil své pruské kolegy a spojil se s Himmlerem. Proto také jeho ofenziva znamená jen konečné a křečovitě běsnění velkoněmecké říše, která se dobrovolně odevzdala bezbradému Himmlerovi. Rundstedt bude poražen a souzen.

No a teď 1945?

Bude to rok evropského vítězství. Co si od vítězství smíme slibovat my, obyvatelé krásného srdce Evropy? Napřed si musíme slíbit, že budeme držet dohromady: že u nás nebude občanských poloválek, že nebudeme potřebovat spojeneckých vojáků, aby vyklidili Kampu od Vinohradských. Naše osvobození přijde později, o hodně později, než jsme doufali. Je to škoda, ale má to i jisté výhody. Můžeme se právě v těchto dnech a týdnech učit, jak se některé věci dělat nemají. Lid československý je učenlivý a jistě pochopí, že všichni slušní demokraté čeští, slovenští a karpátoukrajínští musí se dát do kupy a společně řešit problémy, kterých bude hodně. Nekompromisní láska k vlasti a ke všem nevinně trpícím, to je opravdová humanita. To zaručí budoucnost Košic i Pelhřimova. Budeme-li postupovat takto, máme vyhráno, a pak si můžeme slibovat od vítězství Spojených národů klidný, čistý, demokratický vývoj našeho státu...

A teď končím řeč ne jako ministr, ale jako Jan Masaryk.

Přeji vám, moji milovaní, zdraví, odhodlanost a víru. Rok 1945 bude rokem vítězství a může být i rokem míru. Slíbme si, že my pro sebe ten mír vyhrájeme, že jej ani trochu nepromarníme a že se budeme mít rádi a že navěky zůstaneme suverénním, demokratickým, skromným, ale hrdým ochráncem srdce matky Evropy.

Dobrou noc!“

K TOMU, CO TEHDY NA PŘELOMU DVOU ROKŮ CÍTILI, SE TOUTO ČI ONOU FORMOU VYJADŘOVALI TAKÉ LIDÉ, JEJICHŽ NÁZORY SE NESTALY SOUČÁSTÍ HISTORICKÝCH MONOGRAFIÍ

Třeba taková MUDr. Míla Janů. Třicetiletá rodačka z Hronova, před svým zatčením pro odbojovou činnost lékařka v pražské Vinohradské nemocnici. Již bezmála pátý rok pobývala v koncentračním táboře Ravensbrück, umístěného na okraji města Fürstenberg nad Havolou, leccos zde zvládla, leccomu jako člověk i lékařka pomohla, leccemus odolala, ale právě nyní, koncem prosince či v prvních lednových dnech roku 1945, kdy se pocitově sblížila s francouzskou spoluvězenkyní Martou Desrumeauxovou, pochopila, že i přes všechnu vůli v každém ze zápasů lidského žití zvítězit nelze.

„Mých tělesných sil rychle ubývá,“ napsala špatně ořezanou tužkou na kousku papíru, „ale když se proberu z horečky, kupodivu mohu ještě myslet a vzpomínat. Viděla jsem tolikrát umírání. Zprvu jsem se vžívala do stavu těchto lidí a představovala jsem si ono velmi složité a těžké loučení se životem. Později, když jsem to viděla denně, strašně jsem otupěla, a často jsem si oddychla, že je konec trápení a volná postel pro druhého. A dnes? Předě mnou je několik hodin, snad den, možná že i noc – a potom přijde smrt.

Čím je pro mne smrt?

Vím, že je konec, že všechno je slabé, i má vůle, abych se vrátila k životu... Stáhla jsem se do sebe, snažila jsem se zapomenout... na své sny a představy o lidstvu, o světě, zapomenout na všechno, z čeho jsme celá léta žili, na čem jsme stavěli. Nebo to byla předtucha, že i já skončím takto? Ano, zapomenout, k čemu bylo mé vědění, mé chtění, má snaha, když kolem bylo moře utrpení, a já, lékařka, k níž se utíkaly zoufalé oči, ach ano, ty oči o pomoc volající, a já jsem nemohla nic. Byla jsem otrokem, robotem jsem ale měla být, bez citu a bez svědomí. Cítila jsem, jak se vzdaluji od lidí – já, která jsem chtěla lidi nalézati a nalézt, jim věnovat celou svou práci, získat je svým přesvědčením a svým povoláním, chtěla jsem lidem pomáhat a věnovat jim celé srdce... Celá léta jsem hledala, po něčem toužila, na něco čekala. A přišlo tohle všechno! Jen smutek a zklamání mně zůstalo.

Nato přišla ona.

Zázrak nalezeného přátelství.

Křečovitě jsem se o ni bála. Jako to bylo se vším v mém životě: sotva jsem ji našla, musím odejít. Ironie celého dnešního šíleného světa. Opravdu, čím je pro mne smrt? Snad usnu, přijde někdo, zkonstatuje jednu mrtvolu navíc, nastane obvyklé svolávání, odnášení, někdo se snad přijde podívat, pak počkám v umrlčí komoře, naposledy počkám... Poté mne odvezou branou do krematoria a spálí mne. Možná, že bude právě apel, plameny půjdou vysoko. Vzbudí to pozorost a bude nová látka k hovorům. Za chvíli oheň vyhasne, hovor přejde k jinému námětu a život půjde dál svým tempem.

Jen já už nebudu.

Ach, proč musím právě nyní myslet na vonící meze svého domova, proč vidím fialové stráně kvetoucího vřesu a modravé hřbety hor? Proč slyším hru vlnícího se žitného pole? Proč měkce zvoní šumění lesa...?“

Adolf Hitler a maršál Ferdinand Schörner. Dva muži, kteří v závěru války značně ovlivnili dění na území tehdejšího protektorátu

Na její otázky nikdo neodpověděl.

Svůj budoucí úděl však odhadla velmi přesně: posledním dnem jejího života se stal 10. leden 1945.

● ● ●

I LIDÉ ZCELA JINÉ HODNOTOVÉ KATEGORIE VŠAK MYSLELI NA BUDOUCNOST

Den předtím, než v Ravensbrücku zemřela pro velký svět války a politiky bezejmenná Míla Janů, projel trojitým řetězem stráží před podzemními kryty Hitlerova hlavního stanu poblíž Bad Nauheimu osobní vůz, v němž na sedadle za řidičem v zamyšlení seděl jediný člověk: štíhlý muž s chladnými očima v úzké tváři.

Jmenoval se Reinhard Gehlen.

Ročník 1902, rodák z Erfurtu. Od osmnácti let svého věku působil v armádě, absolvoval tajný kurz tehdy ještě zakázané válečné akademie, v roce 1923 se stal poručíkem a během nejbližších dvanácti let získal nejen velitelské zkušenosti, ale i kvalifikaci pro službu v generálním štábu. Válečné tažení v Polsku prodělal s 213. pěší divizí, pak sloužil ve Francii. V době, kdy se začalo s přípravami na úder proti Sovětskému svazu, ho povolali do operačního oddělení generálního štábu, kde ve skupině s označením Východ byl jeden z vrcholně tajných úkolů definován jako „příprava detailního materiálu o síle sovětské armády, stavu její výzbroje, morálky a kvality velitelského sboru“. Gehlen se zřejmě osvědčil, takže v dubnu 1942 mohl být povýšen na plukovníka a svěřena mu funkce náčelníka výzvědného a analytického oddělení s názvem Fremde Heere Ost, tedy Cizí armády Východ. Z nadcházejících konkurenčních bojů mezi tajnými službami „třetí říše“ vyšla Gehlenova ústředna bez úhony, přičemž Gehlen sám se stal vlivným mužem s osobními kontakty do všech mocenských pilířů Německa. Po 20. červenci 1944, kdy jako důsledek nezdařeného atentátu na Hitlera probíhala v armádě ničivá čistka, napsali Gehlenovi do posudku, že je „ve všech směrech absolutně spolehlivý“, protože mohl být 1. prosince téhož roku povýšen na generálmajora.

Záviděníhodná kariéra...?

S přihlédnutím k jeho věku nesporně ano.

Za méně záviděníhodné se však dalo pokládat to, co bylo nyní, na sklonku první dekády ledna 1945, jeho bezprostřední povinností: na führerem svolané speciální poradě o situaci na dočasně zklidněné východní frontě měl Gehlen přednést shrnující sdělení o celkovém stavu a předpokládaných úmyslech protivníka. Z rozboru všech zdrojů, které měl k dispozici, bylo Gehlenovi jasné, že pokud nebude úplně lhát, a to si dovolit nemohl, nemůže svým nejvyšším nadřízeným předložit nic výhledově potěšivého, a věděl také, jak nevlídně jsou Hitlerem

i jeho okolím vítáni poslové špatných zpráv. O síle a schopnostech protivníka na Východě toho věděl víc než kdokoli jiný v Německu, ale tušil, jak málo účinně se s těmito jeho informacemi na říšském Olympu naloží. Gehlen byl nesporně bystrý a vzdělaný člověk se schopnostmi šachového hráče, který dokáže odhadnout několik soupeřových tahů dopředu. Teď už veškeré jeho odhady vyznívaly skepticky a vnitřně se s tím vyrovnal. Nebyl zřejmě přesvědčeným nacistou ve smyslu stranické kázně a povinně vyžadovaného fanatismu až za hrob, ale jako voják z povolání před časem vsadil na hitlerovské expanze a do jisté doby jistě i doufal v jejich úspěch. Nyní tomu bylo jinak: víra v triumf německých zbraní byla už jen iluzí, a na iluze

si strážlivě uvažující Gehlen nepotrpěl. Málo reálné se mu zdály také tolik vzývané naděje na rozkol mezi spojenci v protihitlerovské frontě a na separátní mír pouze se Západem. Budoucnost „třetí říše“ viděl v černých barvách a vše, co se dělo, mu připadalo jako zoufalá hra s předem daným výsledkem.

● ● ●

Z POZVÁNÍ K HITLEROVI SE VŠAK NEDALO OMLUVIT

A tak po příjezdu do Adlerhorstu rychle prošel úzkými chodbami betonového bunkru do předpokojů vůdcovy pracovny. Dveře se otevřely a ordonanční důstojník ho vybídl, aby vstoupil. Hitler, přepadlý v obličeji, s jednou rukou v černé pásce, stál u rozložených map. Náčelník generálního štábu pozemních vojsk generál Heinz Guderian posunkem naznačil Gehlenovi, aby přistoupil blíž.

„Vůdce čeká na váš referát, pane generále,“ vyzval ho.

Reinhard Gehlen promluvil klidným, skoro až monotónním hlasem. Znal Hitlerovu popudlivou nervozitu, s jakou reagoval na vše, co nechtěl slyšet, a proto přepečlivě vybíral slova. Nic z toho, co sděloval, se nesnažil komentovat, pouze řadil daná fakta vedle sebe. Aniž by za to však mohl, ona fakta se opravdu nedobře poslouchala. Führer netrpělivě tékal očima, pak se již neovládl.

„Dobrá, dobrá, už jste toho vyslovil dost, nebudeme se zabývat dílčími statistikami,“ přerušil Gehlena. „Chci slyšet váš osobní názor!“

Nadešla tedy situace, jíž se generálmajor Gehlen chtěl vyhnout. Proč chce znát můj názor, když se stejně zařídí podle svého, bouřil se v duchu. Očima hledal radu u Guderiana, ale ten celkem pochopitelně hleděl mlčky k zemi, protože nebylo zvykem zasahovat Hitlerovi do jeho rozhovorů.

„Váš názor, generále?!“ zopakoval Hitler.

Gehlen se nadechl k dlouhé větě: „Z hlediska všech našich poznatků i z jejich vzájemného porovnávání bych doporučoval co nejdříve a velmi radikálně zkrátit frontu a všechny naše síly vrhnout na preventivní obranu přístupových cest k Berlínu.“

Vůdce se ušklíbl. „No jasně! Takže i vy věříte v možnost nějaké velké ruské ofenzivy? Teď v zimě?!“

„Předpokládáme...“

„Mluvte sám za sebe!“

„Myslím si, že s takovým vývojem událostí musíme podle všeho přinejmenším počítat.“

„To je všechno?“

„Ano.“

Hitlerův obličej se stáhl do zlostné grimasy a všichni kolem tušili, že v nejbližších chvílích se stanou svědky jeho obvyklé-

ho záchvatu zuřivosti. Gehlenova přítomnost v místnosti byla nyní již nadbytečná a jen by přilévala olej do ohně, Guderian mu tedy ukázal ke dveřím, jimiž generálmajor nikoli nerad prošel.

Rovněž však v jiném slova smyslu se mu ulevilo.

Jako kdyby v jeho mysli přetekla příliš dlouho plněná číše: tamti, pohodil hlavou za sebe, jsou již k ničemu a jejich osud je zpečetěn.

„Svět jako vůle bez představ,“ napadla ho charakteristika, kterou v podobě ironizující parafráze názvu Schopenhauerova spisu Svět jako vůle a představa před časem pronesl o Hitlerovi a jeho okolí diplomat Hasso von Eitzdorf, přidělený do Gehlenova oddělení v roli styčného důstojníka Ribbentropova ministerstva zahraničí.

● ● ●

TAKŽE ROZHODNUTO: JE TŘEBA MYSLET HLAVNĚ NA BUDOUCNOST!

„Vůle bez představ,“ zopakoval si pohrdlivě sám pro sebe. On, generál Reinhard Gehlen, ctižádostivý, střízlivý a bez nadbytečných a často i překážejících emocí uvažující a navíc k tomu všemu skvěle informovaný šéf výzvědného oddělení Fremde Heere Ost, určité představy měl, ani vůle mu nechyběla, takže mohl nyní dojít k závěru, že své již nějaký čas promyšlené a zčásti zcela potajmu, občas ve spolupráci s jinými osobami realizované plány musí dovést do finále rychle, co nejrychleji: dřív, než bude zcela pozdě.

„Léta jsme byli nuceni dívat se na svět očima protivníka, vžívát se do jeho způsobu myšlení a záměrů,“ zaznamenal si o tom s poněkud idealizovaným podtónem do poznámek ke svým pamětem, jež však pod názvem Der Dienst (Služba) bude z pochopitelných důvodů moci vydat až o plných šestadvacet let později. „Stalin zmobilizoval energii ruského národa tím, že se vrátil k pojmu vlastenecký zápas a vytvořil tak jistý druh sovětského vlastenectví. Hitlerova nesmyslná východní politika a jeho chování vůči ruským lidem připravily sovětskému diktátorovi všechny cesty, aby se s pomocí tohoto vlastenectví přiblížil svému lidu... Již záhy jsme mohli konstatovat nepřítelovu rostoucí víru ve vítězství a museli jsme ji uznat za oprávněnou. Proto jsme ale také nevyhnutelně tušili přiblížování katastrofy. Je pochopitelné, že nás přitom napadaly otázky, co bude třeba udělat, až jednou nastane zhroucení. Naše myšlenky a úvahy dozrávaly v dlouhém, nepřetržitém a bolestném procesu... Zdařilými zpravodajskými operacemi získali jsme brzy po teheránské a jaltské konferenci spojenecké plány na rozbití a rozdělení 'třetí říše', nemohli jsme se ale smířit s myšlenkou, že tím nastane definitivní konec Německa. Tyto úvahy mě vedly k závěrům, jaké povinnosti pro mě vyplývají z mého postavení. Bylo jasné, že pokud by byla přerušena kontinuita, bylo by vybudování fundované a výkonné zpravodajské služby po několika letech velmi obtížné, ne-li nemožné. Z toho vyplynulo, ať to vypadalo v roce 1945 jakkoli bez vyhlídek a asi i protismyslně, že je třeba se pokusit, pokud možno bez velkého přerušení, vytvořit jádro nové německé zpravodajské služby. Že budoucí německá vláda bude tuto službu potřebovat, bylo pro mne samozřejmé. A personální situace umožní, bude-li se moci navázat hned po skončení války, vytvořit základ této služby ze současných zpravodajců a mých osvědčených spolupracovníků.“

Gehlen nebyl ovšem jen mužem deníkových zamýšlení.

A také musel své čím dál víc prvořadě zájmy o budoucnost - aby se nevystavoval přímému nebezpečí - vhodně skloubit

Boje v zimním terénu byly nesmírně těžké. Poznali to na vlastní kůži i naši vojáci v rámci Svobodova armádního sboru

s aktivitami, jejichž cílem bylo co nejdéle prodloužit nacistickou agónií.

Již v roce 1944 vydal svým podřízeným rozkaz proniknout do polského hnutí odporu a sebrat o něm veškerý získatelný materiál, přičemž se tento jeho zájem rovnoměrně dělil o levičově orientovanou a Sovětským svazem ovlivňovanou Armiju ludowu, stejně jako o Armiju krajowu, na jejíž působení měla hlavní vliv londýnská exilová vláda. Podrobně studoval a porovnával tyto systémy, přihlédl pochopitelně i k informacím, které jeho lidé získali o podobných hnutích v Sovětském svazu, ve Francii a dalších zemích. Pak usel na vypracování variantní plán na uspořádání německé podzemní a záškodnické činnosti pro případ, že bude Německo zčásti či zcela obsazeno nepřátelskými armádami, a dokonce se později odvážil jednu z modifikací tohoto plánu s pomocí prostředníka, jímž byl vlivný a vzdělaný zpravodajec Walter Schellenberg, pokusně předložit říšskému vůdci SS Heinrichu Himmlerovi – což je ovšem záležitost, k níž se ještě v logice vyprávění dostaneme.

Pak už bylo třeba přistoupit ke konkrétním počínům.

Jak že to Gehlen napsal?

„Vytvořit jádro nové německé zpravodajské služby.“

Jádro...?

Při určitém zjednodušení lze říci, že se takové jádro skládá ze dvou hlavních součástí: ze zkušených, již v praxi vyzkoušených specialistů – a z obsáhlého souboru utříděných informací, tedy archivů. Personální záležitosti se za daných okolností daly řešit s předstihem. V novinách se začala objevovat nikterak výjimečná oznámení ve smutečním rámečku a s černým křížkem uprostřed. Padl za vůdce, národ, vlast. V přívalu dění snad nikomu ani nebylo nápadné, že se na přelomu předposledního a posledního roku války mezi padlými objevila jména řady důstojníků, u nichž ani nebylo uvedeno, na které frontě zahynuli a kde jsou pohřbeni. Jen v jejich rodištích se snad trochu podívovali: měl přece bezpečné místo někde ve štábu, v kanceláři významného úřadu, sloužil takřečeno v teple. Ale byla válka, na Německo padaly ve dne v noci bomby, lidé neumírali jen na frontách. Padl, prostě padl. Na místním hřbitově mu nechali postavit symbolický březový kříž. Další Gehlenem vybraný člověk, který toho hodně věděl a leccos uměl, se tak mohl pod jiným jménem a s falešnými dokumenty objevit někde na druhém konci země, případně rovnou na vhodném místě v zahraničí.

A archivy?

Zde se zejména z organizačního hlediska skrýval snad ještě složitější problém. Pár lidí se v chaosu vrcholící války snadno ztratí, ale co s množstvím cenného materiálu doslova explozivní hodnoty? Originály a pro jistotu ještě duplicitní fotokopie všech důležitých dokumentů Gehlenovy výzvědné služby, kar-

totéky, rozsáhlé analytické studie, seznamy agentů v Sovětském svazu i v ostatních státech, tabulky, krycí adresy, korespondence, fotografie, kompromitující materiály pro získání vlivu nad mnohými osobnostmi německé, evropské i světové politiky...

Celé desítky transportních beden toho byly.

Kam s nimi?

Přijde čas – ale to až koncem května, kdy je Gehlen jako věno nevěsty nabídné těm, jimž bude chtít sloužit: Američanům.

• • •

STALINOVA ODPOVĚĚ CHURCHILLOVI

Téhož 9. ledna 1945, kdy generála Gehlena v roli posla špatných, leč do značné míry pravdivých slov, o nebezpečí, jež Německu hrozilo na východní frontě, v podstatě vyhnali z porady u Hitlera, se uzavřela nezvykle rychlá výměna depeší mezi britským ministerským předsedou a Stalinem, započatá 6. ledna již citovanou Churchillovou prosbou o důvěrné seznámení s tím, zda a kdy hodlají Sověti uskutečnit rozáhlejší iniciativní akce, které by svými důsledky odlehčily stále ještě nikoli optimální spojenecké situaci na Západě. Těžko se dalo odhadnout, jak z Kremlu zareagují, protože z čistě vojenského hlediska zde byly důvody ke zdvořilému odmítnutí, či přinejmenším aspoň několikátýdenním, možná i měsíčním odkladům jakékoli větší aktivity. Sovětské jednotky byly po dlouhotrvajících ofenzivních bojích, během nichž urazily stovky, ba tisíce kilometrů, značně vyčerpány, bylo třeba umožnit jim odpočinek, zaplnit mezery po značných předchozích ztrátách, zabezpečit frontu materiálně, což vše vedlo k tomu, že se počítalo s pozdějším zahájením dalších rozsáhlých operací – podle různých se odhadů k tomu mělo s přihlédnutím k vývoji meteorologických předpovědí dojít zhruba počátkem února.

Navzdory tomu Stalin s pozitivní odpovědí Churchillovi neváhal:

„Dnes jsem obdržel Vaše poselství... Je svrchovaně důležité, abychom mohli využít převahy, jakou máme nad Němci v dělostřelectvu a letectvu. To vyžaduje jasné počasí s dobrými letovými podmínkami, bez přízemních mlh, jež znemožňují dělostřelectvu přesné míření. Připravujeme ofenzivu, ale povětrnostní podmínky jsou teď nepříznivé. Přesto se vrchní velení vzhledem k situaci našich spojenců na západní frontě rozhodlo urychlit dokončení příprav a bez ohledu na počasí nejpозději ve druhé polovině ledna zahájit rozsáhlé ofenzivní operace proti Němcům na celé střední frontě. Můžete se spolehnout, že učiníme vše, co bude možné, abychom slavným silám našich spojenců poskytli pomoc.“

Premiérová odpověď z 9. ledna měla skoro až pohnutý tón:

„1. Jsem vám nesmírně vděčný za vaše velmi vzrušující poselství. Poslal jsem ho generálu Eisenhowerovi pouze k osobnímu nahlédnutí. Kéž štěstěna provází váš ušlechtilý krok!

2. Bitva na Západě se nevyvíjí špatně. Máme velkou šanci na rozdrčení Hunů a jejich vyhnání z výběžku fronty, přičemž utrpí těžké ztráty. Je to hlavně americká bitva a američtí vojáci bojují skvěle, ale měli značné ztráty. My i Američané vrháme do boje vše, co můžeme. Zpráva, kterou jste mi poslal, bude pro generála Eisenhowera velkým povzbuzením, protože mu potvrzuje, že německé posily budou muset být rozděleny mezi obě naše fronty, na nichž vzplanou boje.“

Do chvíle, kdy se tak stane, zbývalo ani ne sto hodin.

Vida, jak válečná situace – a samozřejmě i ne vždy zcela nezištné geopolitické záměry, zaměřené do poválečného budoucna – dokáže aspoň dočasně a navenek sblížit jinak co do světónázorových pozic krajně vyostřené osobnosti. Winston Churchill o tom ve svých šestidílných a jinak vůči Sovětskému svazu značně kritických pamětech, za něž obdržel ve triapadesátém roce Nobelovu cenu, napsal: „Tato výměna poselství je dobrým příkladem rychlosti, s níž mohly být vyřizovány záležitosti na nejvyšší úrovni aliance, a rovněž proto, že urychlení obrovské ofenzivy, nepochybně za cenu těžkých ztrát na životech, bylo od Rusů a jejich vůdce skvělým činem.“

• • •

VE FÜHREROVĚ BLÍZKÉM OKOLÍ VĚŘILI TOMU, ČEMU CHTĚLI VĚŘIT

A nevěřili ničemu, co si nechtěli připustit.

„Nesporně máme co do činění s největším podvodem od dob Čingischána,“ vyjádřil se Hitler ke zprávám o tom, že čtyři fronty Rudé armády, jimž veleli Rokossovský, Černjakovský, Žukov a Koněv, se po dokončení bojů o Bělorusko chystají už v průběhu zimy k dalšímu tažení, a pohrdlivě odkládal stranou hlášení rozvědčků o ohromných přesunech sovětských armádních celků jmenovitě v oblasti před Vislou. „Ta řeka je nepustí dál,“ vyhlásil – a soustředěnou pozornost zaměřoval na přelomu let 1944 a 1945 nejprve na operace v Ardenách a těsně poté pak dal najevo, že prvořadá je pro říši – po pádu Rumunska zejména z hlediska udržení přírodních zdrojů k výrobě pohonných hmot – obrana Maďarska. Jiní jeho postoj prostě jen papouškovali a korunu všemu nasadil mnoha dalšími funkcemi vybavený říšský vůdce SS Heinrich Himmler, když se v průběhu večere po jedné z dalších porad u vůdce důvěrně naklonil k Heinzi Guderianovi a zašeptal mu:

„Víte, můj milý generálplukovníku, já prostě nevěřím, že Rusové frontálně zaútočí. Jsem přesvědčen, že je to celé zbytečný humbuk. Vaši chlapci od zpravodajství jsou zřejmě přespříliš ustrašení a svých zneklidňujících obav by nás mohli ušetřit.“

Od pravdy zůstal Himmler ušetřen už jen nakrátko.

Skvělý čin, řečeno slovy Winstona Churchilla, započal před úsvitem 12. ledna na Visle, pokračoval 14. ledna ve Východním Prusku a během nejbližších dnů se ofenziva drtivým způ-

Adolf Hitler sliboval Němcům, že jejich země se stane pánem světa

sobem rozvinula na celé přes tisíc kilometrů dlouhé východní frontě. Nasazeno tu bylo na 150 sovětských divizí a na některých úsecích se podařilo dosáhnout značné přesily nad protivníkem: v pěchotě třeba 11:1, ve vozidlech 7:1 a v dělostřelctvu, na jehož působení byl položen zvláštní důraz, dokonce 20:1. Válečný zpravodaj u Koněvova frontu si v noci z 11. na 12. ledna 1945 zapsal do zatím ještě tajných poznámek: „Nikdy jsem nic podobného neviděl. Na předmostí Baranów byly v palebných postaveních připraveny k palbě až tři stovky hlavní na jeden kilometr fronty. Dělo vedle děla, kolo na kole, jen co by se mezi nimi člověk protáhl.“

● ● ●

ROZKAZ K PALBĚ BYL VYDÁN 12. LEDNA V 04.35 RÁNO.

A během dopoledne, kdy se německé čelní jednotky ještě ani nestačily vzpamatovat ze strašlivých ztrát a některé celky byly totálně rozbity, následoval další, nyní již díky viditelnosti přesněji zacílený a celých 107 minut trvající palebný přepad.

„Dosavadní ticho vystřídal hřmění a dunění, které roztrásovalo půdu pod našima nohama jako při zemětřesení,“ vzpomíná velitel sovětské 4. tankové armády generál D. D. Leljušenko, jehož úkolem bylo krátce po dělostřelecké přípravě vyrazit k útoku směrem na Kielce. „Vzduch se naplnil praskáním, hvízdáním a syčením. Granáty a miny pokryly desítky kilometrů dlouhou a širokou oblast. Tam všude do výšky vylétaly chomáče dýmu, blýskaly ohničky explozí, vířil se prach. Bojiště změnilo barvu z bílé na černou, předchozí bělostný sníh jako by vítr odvál.“

Maršál Georgij Konstantinovič Žukov, velitel 1. běloruského frontu, toho dne ve štábu 5. úderné armády generála Berzina prohlásil: „Úspěch naší ofenzivy je zaručen na dvě stě procent.“

Že to zní až příliš sebevědomě?

Na značnou míru sebeuskupení měli Sověti, jak se ukázalo již po několika dnech, nesporně nárok. Gigantický nápor – vedený úporně a také, což bylo od počátku do konce dáno filozofií přístupu vrchního velení a stranických složek k válce jako takové, bez ohledu na vlastní ztráty – se nesporně zdařil. Německým silám se ofenzivu, až na ojedinělé výjimky, nepodařilo zadržet a stačil pouhý pohled na mapu, aby bylo jasné, že Velkoněmecké říši hrozí krajní nebezpečí. Operace na západní frontě byly přibrzděny, z Arden odešly i obě tankové armády, které nesly hlavní tíhu prosincové protiakce, a byly nyní urychleně vrženy proti postupujícím sovětským vojskům.

Tam na východě šlo bezesporu o všechno.

Mnohým doslova o všechno.

Sovětské vojáky hnaly vpřed nejen nesmlouvavé rozkazy jejich velitelů a politických komisařů, ale i velku pochopitelné, byť vyšším morálním principem těžko ospravedlnitelné nižší pudy: nenávisť, touha po odplatě, dlouhým válčením probuzená morální zhrublost. V řadách rudoarmejců se v té době nenašel snad ani jediný, který by neměl s hitlerovci otevřený osobní účet za zmarené životy blízkých a zničené domovy, mnohdy to byly celé palety účtů, s nimiž bylo nyní možno se tím nebo oním způsobem vyrovnat. Z mozaiky finální kapitoly války nelze vynechat skutečnost, že na obsazovaném německém území docházelo k četným násilnostem i vůči civilnímu obyvatelstvu. Kapitán Sovětské armády Michail Korjakov ve svých vzpomínkách připomíná rčení, které tehdy mezi vojáky kolovalo: „První útočný odřad zabírá hodinky, druhý odřad bere ženy a třetí bere zavazadla tím, co zbylo.“ A Korjakov to dokázal i vysvětlit: „Pěšák vstupující do nepřátelského města a pronásledující nepřítele neměl na ženy čas a musel se spokojit jen s nějakým tím válečným suvenýrem v podobě hodinek či klenotů. Druhá vlna už tak naspěch neměla a na ženy,

Po dvanácti letech vlády hitlerovců však zůstaly z Německa jen trosky

pokud všechny nestačily utéci v rámci ohromných evakuačních vln, si čas našla. Muži z třetí vlny už marně hledali klenoty, a ženy, na které po dlouhém shánění narazili, byly většinou mrtvé.“ Frontovní velitelé čas od času, kdy míra těchto výstřelků překročila únosnou mez, zasáhli v rámci své pravomoci, ale oficiální moskevská propaganda se ničemu z toho nesnažila výrazně čelit, ba spíš tomu bylo naopak. V otevřených výzvách k vystupňované zášti vynikl kromě jiných spisovatel Ilja Erenburg:

„Soudruzi!

Došli jste k hranicím Východního Pruska. Už zanedlouho budete šlapat po zemi, z níž pocházejí fašistické stvůry, které devastovaly naše města a domy, masakrovaly naše syny a dcery, naše bratry a sestry, naše ženy a matky. Nejhorší z těchto lotrů pocházejí právě z Východního Pruska. Po léta diktovali Německu svou vůli a vedli Němce k agresi vůči ostatním státům a k vyhlazování jejich obyvatel... Nyní se vy stáváte pány nad jejich osudy...”

Kdo by se mohl divit, že mnozí tohoto práva využili.

Barbarské způsoby, uplatňované Němci při vítězném tažení územím Sovětského svazu i při ústupových operacích, se začaly vracet nazpět k jejich původcům. I když, jak se to tak v dějinách většinou odehrává, to dost často odnesli ti méně vinní.

● ● ●

ILUZE ČÍM DÁL VÍC USTUPOVALY Z CESTY JISTOTÁM

Byť dost často nepřiznáváně.

Proto také pravidelná denní porada německého hlavního stanu měla 16. ledna 1945 pochmurný a napjatý ráz. Hitler, stařecky sehnutý a bledý v obličejí, se ztěžka opíral o pracovní stůl. Ruce, rozložené na mapách, se mu natolik chvěly, že v nich neudržel ani tužku, s jejíž pomocí chtěl naznačit své záměry. Každý z přítomných věděl, že situace se vyvíjí víc než nedobře – problém však nespočíval ve vědění, ale v možnosti či odvaze otevřeně to před nejvyššími činiteli „třetí říše“ přiznat. Pokud se předtím vůbec připouštěla možnost velkého útoku protivníka na východní frontě, předpokládala se taková možnost spíše na křídlech do šířky roztaženého sovětského uskupení. Dění se však vyvinulo jinak a hlavní síly Rudé armády navzdory všem tamním překážkám nastoupily na hrozivě přímém strategickém směru Varšava–Berlín. Proto také vyvolaly první zprávy o tomto stavu věcí, které do Hitlerova hlavního stanu došly, značný zmatek. Následovala pohroma za pohromou. Do pohybu se dostala celá fronta a na severu pro-

nikly jednotky 2. a 3. běloruského frontu na několika místech hlouběji do Východního Pruska.

A ještě k tomu nyní docházelo ke stěhování.

Porada, uskutečněná 16. ledna, byla poslední, která se konala v hesenském pohoří Taunus, již v nejbližších hodinách se měl celý štáb přesunout do berlínského říšského kancléřství. Co chvíli opouštěla okolí podzemních bunkrů i nádvoří blízkého zámku Ziegenberg vrchovatě naložená nákladní auta, strážena ozbrojenými vojáky. Mezi kanceláři pobíhali spojovací důstojníci a v operační centrále skoro nepřetržitě bzučely telefony a klapaly dálnopisy. To vše ještě násobilo neklid a nervozitu.

„Řekněte mi, co vaši generálové ve Východním Prusku dělají!“ obořil se Hitler ještě před odjezdem na generálplukovníka Heinze Guderiana.

Náčelník štábu jen svěsil hlavu a mlčel.

Nic jiného mu ostatně nezbývalo ani v následujících dnech.

Předchozí odhady v ničem nevycházely. Dokonce i on, věcněji uvažující Guderian, až dosud počítal s tím, že ve východopruských jezerech a močálech sovětská ofenziva uvízne, či aspoň dojde k jejímu citelnému přibrzdění, což umožní nutné přeskupení obranných pozic. Po několika dnech se však začala hroutit obranná linie 2. německé armády a ani na jiných úsecích armádní skupiny Střed to nevypadalo lépe. Přesuny vojsk ztěžovaly nekonečné kolony civilních uprchlíků, které zaplavily silnice a valily se na západ. Strmě narůstal počet dezercí: mnozí vojáci, kteří už měli války doslova plné zuby, zahodili pušky, převlékli se do civilu a pokoušeli se zmizet v proudech selských vozů, bloudících v podstatě bez cíle z místa na místo.

Náčelník generálního štábu Guderian se nechal spojit s velitelem 4. armády Hossbachem. „Musíte stůj co stůj udržet frontu!“ nařídil mu. „A je třeba za každou cenu podepřít 2. armádu, kde to vypadá velmi zle. Pošlete tam nějakého spolehlivého generála!“

Generál, kterého Hossbach poslal zachytit zbytky prchající 2. armády, se jmenoval Gerhard Matzky. Byl velitelem 26. armádního sboru a měl pověst člověka, na kterého je možno se za všech, tedy i kritických okolností spolehnout. Důstojnickou kariéru začal ještě za císaře Viléma a za Hitlera v ní prostě jen pokračoval. Ale ani velitel s takovou kvalifikací nemohl už nic převratného dokázat.

Ústup 2. armády se nedal zastavit.

Guderian však nepřestal naléhat, a tak si v noci z 22. na 23. ledna zavolal Hossbach Matzkyho znovu. „Uskutečňte protiútok na Elbing (Elbląg),“ řekl mu. „Vaše divize nechám doplnit. A ještě něco: poslal jsem posílené jednotky vojenské policie na silnice, aby udělaly pořádek mezi uprchlíky!“

Ženy, starci, děti a mrzáci, německé obyvatelstvo východních provincií, které fronta a strach z postupujících Sovětů vyhnaly z jejich domovů, museli uvolnit cesty. Po nich teď odcházely na frontu poslední německé zálohy. Na stromech, vroubících zasněžené silnice, a na sloupech pouličních lamp v městech a vesnicích, viseli oběšené německé vojáky. Na prsou měli štítky s nápisy: „Jsem dezertér!“, „Visím zde proto, že jsem neuposlechl příkazu velitele!“, „Tak se stane každému, kdo nebude bojovat!“. Muži, které Hossbach a Matzky posbírali v lazaretech a v kancelářích týlových posádek, se po nich nejistě ohlíželi. Věděli, že válka už je ztracená, a věděli také, že jdou na skoro jistou smrt. Jen proto, že jejich generálové pod tlakem rozkazů z Berlína chtěli vést již nyní prohranou bitvu až do konce.

Dne 26. ledna nastoupily Matzkyho divize k protiútku.

Ještě téhož dne zlomilo jejich nápor sovětské dělostřelectvo a tanky. Na promrzlých polích poblíž Baltského moře se černala těla padlých. Ti, co zůstali naživu, ve zmatku utíkali nazpět. Jednotky Rudé armády i zde prolomily frontu.

● ● ●

AVE, CAESAR...

Vítězové, vracející se z úspěšných polních tažení, bývají v hlavních městech svých zemí od nepaměti slavně vítáni a pod jejich nohy byly sypany květy.

Nyní tomu bylo jinak.

Führerův návrat z Orlého hnízda, odkud řídil zpočátku úspěšnou ofenzivní operaci v Ardenách, se ze všeho nejvíce podobal útoku. A to si pětapadesátiletý Hitler, prostoupený myšlenkou, že je mu vyšší moc svěřeno až jakési mimolidské či nadlidské poslání, v němž slovo porážka nemá své místo, zatím asi jen málokdy připouštěl možnost, že značně už nyní leteckými nálety poničené město na řece Sprévě a o něco málo později zejména berlínské podzemí již nikdy živý neopustí. V té době v něm zřejmě také do stejné tak absurdní jako absolutní podoby dozrálo mesiášské přesvědčení, že jedině a výlučně on sám je schopen uchránit Německo od hrozící pohromy. Výrazem toho se stal kromě všeho jiného Hitlerův přísně tajný rozkaz z 21. ledna 1945, který je v přímočarosti písemně vyjádřeného a nijak neskrývaného úsilí o soustředění moci do jedné rukou ojedinělým dokumentem v historii válečnictví.

„Velitelé armád, sborů a divizí,“ uvádělo se tu, „budou v plné míře zodpovědní za to, že se ke mně dostanou všechna následně vyjmenovaná rozhodnutí nebo záměry dostatečně brzy, tedy tak, abych mohl uplatnit svůj vliv na taková rozhodnutí a aby můj eventuální opačný rozkaz mohl dosáhnout frontové jednotky včas. Jmenovitě se jedná o:

1. všechna rozhodnutí týkající se operačních přesunů,
2. všechny navrhované útoky na divizní nebo vyšší úrovni, které nejsou součástí všeobecných rozkazů vydaných nejvyšším velitelstvím,
3. všechny ofenzivní akce na neaktivní frontě, které přesahují normální hlídkové činnosti a mohly by na tento sektor upoutat pozornost nepřítele,
4. všechny navrhované ústupy,
5. všechna zamýšlená opuštění pozic, opevněného města nebo pevnosti.“

Závěr rozkazu se nevyhnul hrozbám: „Velitelé armád, sborů a divizí, náčelníci štábů a každý důstojník generálního štábu a štábní důstojník mně budou osobně odpovědní za to, že všechny zprávy adresované mně přímo nebo služebním postupem budou obsahovat pouze pravdu. Napříště budu drasticky trestat pokusy o zakrývání faktů, ať už záměrné, nebo učiněné z nedbalosti.“

Zvláštní věc.

Muž, který po deset let stál v Německu na špičce pyramidy moci, se nyní, kdy se mu moc rozpadala pod rukama a zbývalo mu již nemnoho týdnů života, musel pod hrozbou drastických trestů dožadovat nikoli úcty, vážnosti či poslušnosti, ale pouhé – pravdy.

● ● ●

„ZAHRADNICTVÍ BUDE ROZŠÍŘENO...“

Čím uzavřít tuto mozaiku?

Epizodou – ale víc než charakteristickou.

Obavy.

Jistě si je v táboře nacistů všichni tak či onak připouštěli, ale na druhé straně je až neskutečné, jak se i v duchu bránili možnosti absolutní porážky a tedy i úplného konce. Třeba na zámku v Panenských Břežanech poblíž Prahy, kde se svými dětmi – včetně dcery-pohrobka Marty, která se narodila až po smrti Reinharda Heydricha – žila a hospodařila paní Lina Heydrichová, rozená von Osten, velmi houževnatá a cílevědomá žena, bez níž by se zejména v počátcích jeho kariéry nestal Reinhard Heydrich tím, čím se potom stal. Nyní, zkraje roku 1945, kdy byla již třetím rokem čímsi jako státní vdovou, měla nesporně mnoho starostí. Protože Heydrichův bratr Heinz padl

v listopadu 1944 na východní frontě, nastěhovala se do Panenských Břežan i Linina tchyně Elisabeth Heydrichová, rozená Krantzová. Sedmadvacátého lednového dne, jak je unikátně zaznamenáno v dokumentaci s názvem So oder so, zde Lina Heydrichová usedla k dopisnímu papíru a napsala svému ochránci a poručíkovi svých dětí Heinrichu Himmlerovi soukromý dopis, který je kuriózním obrazem doby, v níž se mísil strach s naivitou:

„I když naše myšlenky jsou ovládány zprávami z Východu, přece jenom se nutím do denních prací. Naše práce pokračuje. Zahradnictví bude rozšířeno pro tento rok o 6 hektarů pro zeleninu... Můj obchod s dobytkem z Voralbergu ztroskotat změnami v dopravě, takže musím nějakým způsobem nakoupit krávy na místním trhu, abych měla vlastní hnojivo pro příští hospodářský rok. I když mám hlavu plnou plánů, přece jenom mne trápí otázka, co nám přinesou příští týdny. Jak dobře víte, já se ničeho nebojím a dovedu si vždy sama poradit. Ale jistě pochopíte, když vás dnes prosím, abyste pro případ, že mně válka nedovolí zde nadále zůstat, včas dal vědět kudy kam. V tomto domě bydlí se mnou řada německých lidí a já bych si připadala jako zbabělec, kdybych myslela jen na svou vlastní bezpečnost a bezpečnost svých dětí. Troufám si vydat se na cestu vozy s dobytkem, spolu s těmito lidmi, včetně vězňů (na doživotní formou jí přidělené panství v Panenských Břežanech bylo Heydrichové přiděleno patnáctičlenné komando vězňů z Flossenbürgu – pozn. aut.) a zaměstnanců. Ale k tomu potřebuji čas. Víím také, že mi nebudete mít za zlé, když již teď budu bez hluku dělat nutné přípravy. S nikým jsem zde o tom nemluvila, lidem zde stačí jen jistota, že je nenechám na holičkách. Nejsem si však jista, zda a v jakém měřítku mi zde bude poskytnuta pomoc. Myslím, že neudělám chybu, když se budu řídit zásadou: pomoz si sama sobě. Píši tento dopis pod dojmem ruské ofenzivy a s přáním, aby se nám podařilo zastavit tento vpád Hunů.

Zdraví Vás srdečně...“

Ze „světovládých snů“ zůstaly jen rozvaliny...

Říšský vůdce SS si našel čas k odpovědi až 7. února 1945. „Váš statečný a velmi pochopitelný dopis... mne upřímně potěšil,“ napsal. „Zde na Východě mám sám co dělat. Ale pevně věřím, že se nám podaří nejdříve zastavit postup Rusů a pak zpět dobýt ztracené území. Jakkoli to v tomto okamžiku zní snad nepravděpodobně, my prostě nemůžeme být poraženi, nýbrž vyjdeme z tohoto roku, který je vyvrcholením našeho boje, vítězně.“

Souhlasím absolutně s vašimi myšlenkami a kroky pro případ nejvyšší nouze. Když k tomu skutečně dojde, budete včas uvědoměna.

Srdečně vše nejlepší Vám a dětem!

Pozdravy a Heil Hitler!

Váš oddaný...“

Byl to chlácholivě vyznívající dopis, jiný Himmler snad ani napsat nemohl, ale toho dne, 7. února 1945, nic věcně uchopitelného nenaskládalo Himmlerovu písemně sdělovanému optimismu: Sovětská vojska právě překročila u Vratislavi Odru, přičemž na západní frontě na den přesně jediný měsíc zbýval k překonání mytického Rýna. Před plány Liny Heydrichové na rozšíření své panenskobřežanské zahradnické produkce zcela jistě dostávaly přednost přípravy na velké a nikoli dobrovolné a nikoli poslední stěhování.

**V materiálu bylo použito
fotografií z autorova archivu**

